

Dr. Gosztonyi Gergely

Fake news, avagy a demokratikus paradoxon

Kutatási jelentés

Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság

2023. december 5.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
2. Történeti kapcsolódási pontok, avagy támadnak-e az ufó-k?	5
3. Használatos és használandó fogalmak az információs zavar témakörében.....	9
3.1. Közlő oldali vizsgálat, avagy a szándék.....	10
3.2. Befogadó oldali vizsgálat, avagy a hatás	14
4. Nemzetközi megközelítések és puha jogi eszközök	18
4.1. UN-OSCE-OAS-ACHPR közös nyilatkozat (2017)	18
4.2. Az Európai Bizottság közleménye (2018).....	20
4.3. A dezinformáció visszaszorítását szolgáló gyakorlati kódex (2018).....	21
4.4. UN-OSCE-OAS-ACHPR közös nyilatkozat (2019)	22
4.5. A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex (2022).....	23
4.6. Alapjelentések és jelentések (2023)	24
5. A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet (DSA) (2022), avagy „elfuthatsz, de nem bújhatsz el”	26
5.1. A rendeletről általánosságban	27
5.2. A rendelet dezinformáció elleni küzdelemmel összefüggő szabályai	29
5.2.1. Megbízható bejelentők	30
5.2.2. Bejelentési és cselekvési mechanizmus (NAM)	30
5.2.3. Felhasználói jogosítványok a tartalommoderálás kapcsán	32
5.2.4. A közvetítő szolgáltatók átláthatósági jelentési kötelezettségei	33
5.2.5. Rendszerszintű kockázatértékelés.....	33
5.2.6. Algoritmikus átláthatóság és bírságok.....	34
6. Megoldási lehetőségek	36
7. Összegzés, avagy a demokratikus paradoxon	41
8. Irodalom- és jogszabályjegyzék.....	43

1. Bevezetés

„Whether you're soaring away Sun or BBC One
Misinformation is a weapon of mass destruct”¹

„Az egy fakenews-gyár, oda nem nyilatkozom.” – mondta Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke 2018-ban az Index hírportál újságírójának.² Donald Trump, volt amerikai elnök 2022 végén egy sajtótájékoztatón – feltehetően a CNN és a Sky News riportereire mutatva – köszöntötte a „fake news média képviselőit”.³ A sajtótájékoztatót bemutató YouTube-csatorna alatt a komment-szekció hemzseg a támogató és az ellenző üzenetektől, jól jellemezve, hogy mennyire nem egyértelmű kérdéssről van szó. Az üzenet visszafordításaként az egyik komment így hangzott: „Úgy érti, hogy bárki, aki a valódi igazságot mondja.”⁴

De a fake news címkét nem csak a politikusok használják előszeretettel az általuk nem barátinak tartott médiumokra: az Origo a Telex-et nevezte számtalanszor hírhamisítónak és fake news gyárnak,⁵ míg a Telex Szánthó Miklóst, a kormányközeli Alapjogokért Központ vezetőjét próbálta vagy tette nevetségessé a kérdés kapcsán.⁶ Ráadásul nagyjából a 2016-os amerikai választások óta kevés olyan választás történt a világban, ahol ne merült volna fel a választók álhírekkel való befolyásolásának kérdése – így ismerte meg például a nagyvilág az Észak-Macedón Veles városkáját⁷ vagy az orosz trollfarmokat⁸ is. A friss 2023-as lengyel választásokról úgy írtak, mint ami telve volt „nem tiszta dezinformáció(val), csak fake news(-

¹ Faithless: Mass Destruction. 2004, <https://www.youtube.com/watch?v=uzgBD2wysul> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

² Bertha László: Orbán Viktor az Indexnek: fakenews-gyárnak nem nyilatkozom. 888.hu, 2018. május 27., <https://archivum.888.hu/kinyilott-a-pityang/orban-viktor-az-indexnek-fake-news-gyarnak-nem-nyilatkozom-4145351/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

³ Sky News: I'd like to welcome the fake news media. 2022. november 9., https://www.youtube.com/watch?v=g_rza9DCCI8 (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁴ @docanaheim55: "He means anyone who speaks the real truth." Uo.

⁵ N/A: Újabb elképesztő hírhamisítással bukott le a régi indexesek blogja, a Telex. 2022. augusztus 11., <https://www.origo.hu/itthon/20220811-telex-fake-news.html> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁶ Fábrián Tamás – Lengyel-Szabó Péter: Újabb örült fake news-percek Szánthó Miklóssal. 2023. július 20., <https://telex.hu/video/2023/07/20/szantho-miklos-fake-news-tusvanyos> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁷ Soares, Isa: The fake news machine: Inside a town gearing up for 2020. CNN, 2017. szeptember 12., <https://money.cnn.com/interactive/media/the-macedonia-story/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.). Részletesen lásd: Hughes, Heather C. – Waismel-Manor, Israel: The Macedonian Fake News Industry and the 2016 US Election. Political Science & Politics, 2021, 54(1), 19-23. o. <https://www.doi.org/10.1017/S1049096520000992>

⁸ Aro, Jessikka: Putin trolljai. Budapest, 2022, Corvina Kiadó Kft.

zal). Féligazságok, elfogult információk, manipuláció, amelyeket nehezebb pontosan meghatározni.”⁹

A fogalom úgy és olyan mértékben lett használatos a nyilvánosságban, hogy valójában kevesen tudnák megmondani, hogy mit is jelent. A fake news, avagy a demokratikus paradoxon című kutatási jelentés e kaotikus fogalmi diszkusszióba próbál olyan szempontokat beemelni, amely közelebb vihet bennünket annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy érdemes-e ezzel a kifejezéssel foglalkozni vagy olyan mértékben (direkt vagy indirekt módon) lett „politikailag terhelt”,¹⁰ hogy már a tudományos térben elvesztette relevanciáját. És bár 2017-ben a Collins szótár az év szavának választotta,¹¹ „egy ideje már »szellőztetést« javasolnak a kutatók a nyelvhasználatban”.¹² Az online térben azonban bizonyosan létezik a probléma: „az álhírek több emberhez jutottak el, mint az igazság; az álhírek legfelső 1%-a 1000 és 100 000 közötti emberhez jutott el, míg az igazság ritkán jutott el 1000 embernél többhöz.”¹³

⁹ Czarnecka, Maja: Polish Election Campaign ‘Drowning In Disinformation’. Barron’s, 2023. október 10., <https://www.barrons.com/news/polish-election-campaign-drowning-in-disinformation-3653f131> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁰ High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Report for the European Commission. Luxembourg, 2018, European Union, 5. o.

¹¹ Flood, Alison: Fake news is ‘very real’ word of the year for 2017. The Guardian, 2017. november 2., <https://www.theguardian.com/books/2017/nov/02/fake-news-is-very-real-word-of-the-year-for-2017> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹² Lakmusz: Ezeket a szavakat használd, ha pontosabbat akarsz a „fake news”-nál. lakmusz.hu, 2022. január 11., <https://www.lakmusz.hu/ezeket-a-szavakat-hasznald-ha-pontosabbat-akarsz-a-fake-news-nal> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹³ Vosoughi, Soroush – Roy, Deb – Aral, Sinan: The spread of true and false news online. Science, 2018, 359(6380). <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>

2. Történeti kapcsolódási pontok, avagy támadnak-e az ufó-k?

Féligazságok, félrevezetések és hazugságok mindig is léteztek. Valószínűleg már akkor léteztek, amilyen időkről még csak nem is rendelkezünk forrásokkal. Az alapkérdés ugyanis, hogy mi az igazság és mi a hazugság, mindig is a társadalomban leledzett. A kérdés összefügg a hatalommal, a kommunikáció kontrolljával, a politikával és az ezekben vetett társadalmi bizalommal. A ma válasza ráadásul eltérnek a tegnapi és a holnapi válaszaitól – nem függetlenül társadalmi, kulturális, szociológiai és politikai berendezkedéseinktől.

A khadesi csata kapcsán Steven Snape régészeti kutatásai felderítették, hogy a hatalmas sikerűnek beállított ütközet valójában katasztrofálisan volt hadászati menedzselve. "Amikor rájössz, hogy II. Ramszesz átírta a másoknak szentelt kő emlékműveket, hogy úgy tűnjön, mintha az ő eredményeit ünnepeleék, rájössz, hogy milyen álhírterjesztő volt." – mondja erről Nicky Nielsen.¹⁴ Nick Anstead szerint a pletykák már az ókori Görögországban léteztek, hiszen az akkori politikai élet és döntéshozatal nagymértékben épült a személyes kvalitásokra – ezek megkérdőjelezése félinformációkkal, pletykákkal és félrevezetéssel pedig igen hasznos fegyver volt a korszakban.¹⁵ Rens Tacoma és Indira Huliselan kutatásaikban arra jutottak, hogy ezen eszközt az ókori Római Birodalomban is használták: találtak olyan kőtáblákat, amelyeken bizonyos információkat átírtak, átszerkesztettek, így gyengítve az eredeti üzenet igazságtartalmát.¹⁶ Julie Posetti és Alice Matthews szerint Kr. e. 44-ben Octavianus "archaikus tweet-eket íratott érmékre Antonius ellen, amelyek őt alkoholistának és nőcsábásznak állították be, azt sugallva, hogy Kleopátra bábójává vált".¹⁷ Ám ezek még egyedi eseteknek tűnnek,¹⁸ hiszen a technológia még messze nem állt rendelkezésre, amellyel ezen álhíreket szélesebb tömegekhez el lehetett volna juttatni.

¹⁴ University of Manchester: New evidence shows might of Pharaoh Ramses is fake news. University of Manchester, 2018. január 29., <https://www.manchester.ac.uk/discover/news/new-evidence-shows-might-of-pharaoh-ramses-is-fake-news/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁵ Anstead, Nick: Fake news. What should we know and what should we do about...? Los Angeles - London, 2021, SAGE, 11. o. <https://doi.org/10.4135/9781529738896>

¹⁶ Universitet Leiden: As old as the road to Rome: 'Fake news was already to be found in ancient times'. Universitet Leiden, 2023. augusztus 21., <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2023/08/as-old-as-the-road-to-rome-fake-news-was-already-to-be-found-in-ancient-times> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁷ Posetti, Julie – Matthews, Alice: A short guide to the history of 'fake news' and disinformation. Washington, 2018, International Center for Journalists, 1. o.

¹⁸ Watson, Carol A.: Information Literacy in a Fake/False News World: An Overview of the Characteristics of Fake News and its Historical Development. International Journal of Legal Information, 2018, 46(2). <https://doi.org/10.1017/iji.2018.25>

A középkorban egyre több írott tartalom jelent meg, és ezzel egyre nagyobb veszélyforrássá vált a szó: szélesebb körben terjedhettek a világi és egyházi elitek által „veszélyesnek, eretneknek, nem kívánatosnak ítélt tartalmak.”¹⁹ Ezt tetézte a könyvnyomtatás európai feltalálása,²⁰ azaz a mozgatható betűelemekkel és a betűfémmel történő nyomtatás,²¹ és ennek elterjedése. A korszak igazsága nem volt független már akkor sem a beszélő személyétől: a Római Katolikus Egyház, mint minden titkok tudója és a korszak európai államai élen jártak az „egy igazság” megállapításában. 1475-ben az olaszországi Trento-ban „eltűnt egy Simonino nevű, 2 és fél éves gyermek, és egy ferences prédikátor, Bernardino da Feltre prédikációk sorozatát tartotta, amelyben azt állította, hogy a zsidó közösség meggyilkolta a gyermeket, lecsapolta a vérét, és azt megitta, hogy megünnepelje a pészah-ot. A pletykák gyorsan terjedtek.”²² A prédikátor azt is állította, hogy a fiú holttestét egy zsidó ház pincéjében találták meg.²³ Egy lisszaboni földrengés után „fake news szórólapok egész garmadája jelent meg Portugáliában, azt állítva, hogy néhány túlélő Szűz Mária megjelenésének köszönheti életét.”²⁴ Ahogy azonban az ókorban hiányzott a technológia, a középkorban hiányzott az a réteg, amely műveltségénél, írni-olvasni tudásánál fogva alkalmas befogadó lehetett volna. A korszak TikTok-ja, a templomi ikonok még a vizualitásban, és nem az írásbeliség széles körű elterjedésében találták meg a kommunikáció fő lehetőségét.

Ám ez is megváltozott a nyomtatott napisajtó ugrásszerű fejlődésével és a műveltség szélesebb körű elterjedésével a 18-19. századra. Maga Benjamin Franklin, az Amerikai Egyesült Államok egyik alapítója is kitalált propagandatörténeteket a „III. György brit királlyal szövetséges gyilkos skalpoló indiánokról”,²⁵ ahol egy megtalált levél volt a történet alapja. A levélről persze hamar kiderült, hogy nem lehet valódi, de ez a tudatosan felkorbácsolt indulatokat már nem tudta visszafogni. A fake news terjesztését a cáfolatok nehezen törték

¹⁹ Gosztonyi Gergely: Cenzúra Arisztotelésztől a Facebookig. A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása. Budapest, 2022, Gondolat Kiadó, 46. o. <https://doi.org/10.24362/cenzura.gosztonyi.2022>

²⁰ Ma már általánosan elfogadott, hogy a könyvnyomtatás elődjét, a táblanyomtatást Kínában találták fel. Minderről részletesen: Carter, Thomas F.: The Invention of Printing in China and Its Spread Westward. New York, 1955, Columbia University Press.

²¹ Barbier, Frédéric: Histoire du livre. Paris, 2012, Armand Colin (Collection U).

²² Soll, Jacob: The Long and Brutal History of Fake News. Politico, 2016. december 18., <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/fake-news-history-long-violent-214535/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

²³ A hamis hírek sokszor hasonló formulákkal dolgoznak, legyen elég itt utalni a vérvádra (lásd a tiszzaeszlári pert: Képesy Imre: The Case of Eszter Solymosi from Tiszaeszlár: The Notorious Blood Libel Trial through the Eyes of Gyula Krúdy. In: Amorosi, Virginia – Minale, Valerio Massimo (szerk.): History of law and other humanities: views of the legal world across the time. Madrid, 2019, Universidad Carlos III de Madrid) vagy a gyermekeket a pincében (lásd Pizzagate: Bleakley, Paul: Panic, pizza and mainstreaming the alt-right: A social media analysis of Pizzagate and the rise of the QAnon conspiracy. Current Sociology, 2023, 71(3)).

²⁴ Soll, 2016.

²⁵ Uo.

meg már akkoriban is. A kommunikáció fejlődésének ezen lépcsőfoka magával hozta az első széles körben elterjedt fake news-t, az 1835-ös Nagy Holdhamisítást. „A New York Sun hat cikket közölt a holdi élet felfedezéséről, emberszerű denevérlények és szakállas kék egyszarvúak illusztrációival.”²⁶ 1874-ben a New York Herald közölt cikket arról, hogy az állatok kitörtek a Central Park állatkertjéből, Manhattanben tomboltak, és több tucat embert öltek meg.²⁷ Az I. világháborúban a Times és a Daily Mail arról cikkeztek, hogy „a brit tengeri blokádnak miatt Németországban kialakult zsírhány miatt a német erők saját katonáik holttestét használták fel.”²⁸

E példák nyilvánvalóan csak pillanatképek lehetnek, ám jól mutatják, hogy az álhírek, a fake news, a félretájékoztató végigvonul a kommunikáció egész történetén. Ugyanakkor a 19. század végére a megnövekedett álhírek száma sokakat hitelesebb hírek keresésére készítette, így az objektív újságírás, mint szakma és mint iparág a világ számos országában erőre tudott kapni. Ennek egyik fontos következménye volt, hogy a sajtó ekkoriban birtokolta az úgynevezett hitelesség pecsétjét,²⁹ ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a fontosabb sajtótermékekben megjelenő információkat a széles nyilvánosság igaznak fogadta el.

Az újabb változást megint a technológia fejlődése hozta el: az eredetileg katonai célokra kiötlött rádiózás széles körben való használata az információk terjedését is magával hozta. Az új technológia azonban mindig ismeretlen először, és úgy tűnt, hogy a benne elhangzottak szinte lövedékként „csapódnak” a hallgatókba, amely elől lehetetlen elmenekülni.³⁰ A korszak leghíresebb fake news-a is ehhez kapcsolódik, amivel kapcsolatban ráadásul dupla fake news alakult ki. 1938-ban Orson Welles rendezésében a CBS (Columbia Broadcasting System) New York-i stúdiójában elhangzott H.G. Welles Világok háborúja című fantáziaregényének dramatizált változata, amelyben halálsugárral felfegyverzett ufó-k támadják meg a földet. „Legalább hatmillió ember hallotta az adást. Legalább egymillió megrémült közülük, vagy zavarba jött.” – írta két évvel később Hadley Cantril,³¹ és ennek alapján évtizedekig volt ezen adás hivatkozási alap egyrészt a média káros hatásai, másrészt pedig a könnyen terjedő fake news kapcsán. 2010 után azonban többen is kezdték

²⁶ Posetti – Matthews, 2018, 1. o.

²⁷ Uberti, David: The real history of fake news. Columbia Journalism Review, 2016. december 15., https://www.cjr.org/special_report/fake_news_history.php (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

²⁸ Posetti – Matthews, 2018, 3. o.

²⁹ Schudson, Michael: What Does “Trust in the Media” Mean? Daedalus, 2022, 151(4). https://doi.org/10.1162/daed_a_01948

³⁰ Bajomi-Lázár Péter: Manipulál-e a média? Médiakutató, 2017, 18(4).

³¹ Cantril, Hadley: The Invasion from Mars. Princeton, 1940, Princeton University Press.

megkérdőjelezni a rádióadás utáni pánik mértékét, és rámutattak Cantril metodológiai hibáira.³² Azaz a történet nem csupán önmaga volt fake news, hanem – duplafenekű álhírként – a történet utáni hatások is.

A Harmadik Birodalom és a Szovjetunió már a propaganda szintjére emelte az álhírgyártást. A II. világháború után a televízió elterjedése, és – Umberto Eco szavaival³³ – a neotelevízió³⁴ megjelenése egyre több és több emberhez juthattak el az információk, ám az újságírók még ebben a korban is ragaszkodtak ahhoz, hogy az újságcikkek ellenőrizhető és megbízható forrásokon alapuljanak. A Web 1.0 és még inkább a Web 2.0 megjelenése vadonatúj helyzetet teremtett: a média fogalma átalakult, mindenből lehetett már újságíró és így információforrás, illetve a mesterséges intelligencia algoritmikus-klikk vadász működése is hozzájárult ahhoz, hogy a hagyományos média hitelességi pecsétje hangos robajjal hulljon le. Az új kihívások pedig egy olyan – elsőre jogmentesnek tűnő – térbe érkeztek, ahol a fake news terjedésének kevés gátat volt képes a technológia és a politika szabni.³⁵

³² Marinov Iván: Mekkora pánikot okozott Orson Welles rádiójátéka? UrbanLegends, 2014. december 10., <https://www.urbanlegends.hu/2014/12/orson-welles-vilagok-harca/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

³³ Eco, Umberto: Sette anni di desiderio. Milano, 1983, Bompiani, 163–179. o.

³⁴ Állítása szerint a neotelevízió célja a minél valóságosabb hatás keltése, a valószerű hangsúlyozása, miközben a valóság és a fikció teljesen összekeveredik benne.

³⁵ Gosztonyi, 2022, 72–90. o.

3. Használatos és használandó fogalmak az információs zavar témakörében

A rövid történeti áttekintésből kitetszik, hogy a fake news fogalomkör használata különféle metódusok összefoglaló nevének tételezhető, ugyanakkor az is látszik, hogy a kommunikáció történetében többször is szembesült már az emberiség ezekkel a kérdésekkel. A Merriam-Webster szótár szerint „úgy tűnik, hogy az fake news fogalmát a 19. század végén kezdték el általánosan használni.”³⁶ A korábbiakhoz képest a változást az alábbi elemekkel lehet leírni:

1. Elérhető árú technológia a nagyközönség számára az információk terjesztésére,
2. Könnyen kezelhető, legtöbbször ingyenesen elérhető alkalmazások,
3. Jelentősebb nagyságú részvétel a kommunikációban mind az információk elkészítése, mind a terjesztése terén,
4. Növekvő társadalmi igény az információk megszerzésére,
5. Korábban elképzelhetetlen sebességgel terjedő információk,
6. Ennek következtében pedig azonnali információcsere, ami jelentősen megnehezíti az ellenőrzést.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a fake news-nak nincs olyan definíciója, ami széles körben elfogadott lenne, hiszen ez egy „több meghatározással rendelkező gyűjtőfogalom.”³⁷ Ahány kutató, annyiféle definíció.³⁸ És sokszor úgy érezni, hogy ebbe a definíciós káoszban nincs vezénylő irányelv, ám ez téves következtetés. A kutatások alapján két nagy csoportot lehet felállítani:

³⁶ N/A: The Real Story of 'Fake News'. Merriam-Webster, 2017. március 13., <https://www.merriam-webster.com/wordplay/the-real-story-of-fake-news> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

³⁷ Lilleker, Darren G.: Evidence to the Culture, Media and Sport Committee 'Fake news' inquiry presented by the Faculty for Media & Communication. Bournemouth University, 2017, <https://eprints.bournemouth.ac.uk/28610/3/Evidence%20Submission%20-%20Fake%20News%20FINAL.pdf>, 1. o. (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

³⁸ Az egyik legalaposabb szakirodalmi összevetéséért lásd: Aïmeur, Esma – Amri, Sabine – Brassard, Gilles: Fake news, disinformation and misinformation in social media: a review. Social Network Analysis and Mining, 2023, 13(1). <https://doi.org/10.1007/s13278-023-01028-5>

1. Az egyik csoport a létrehozás felől közelít a kérdéshez, azaz a közlőt és helyzetét vizsgálja meg. Ezen körben a közlő pozícióját, a közlés szándékát, a közlés tartalmát, tényszerűségét, illetve ritkábban a terjesztés módját³⁹ szokták vizsgálni.
2. A másik csoport befogadói oldalról vizsgálja a kérdést, azaz azon hatásokat és következményeket tartja elemzésre méltónak, amelyeket a fake news kivált.

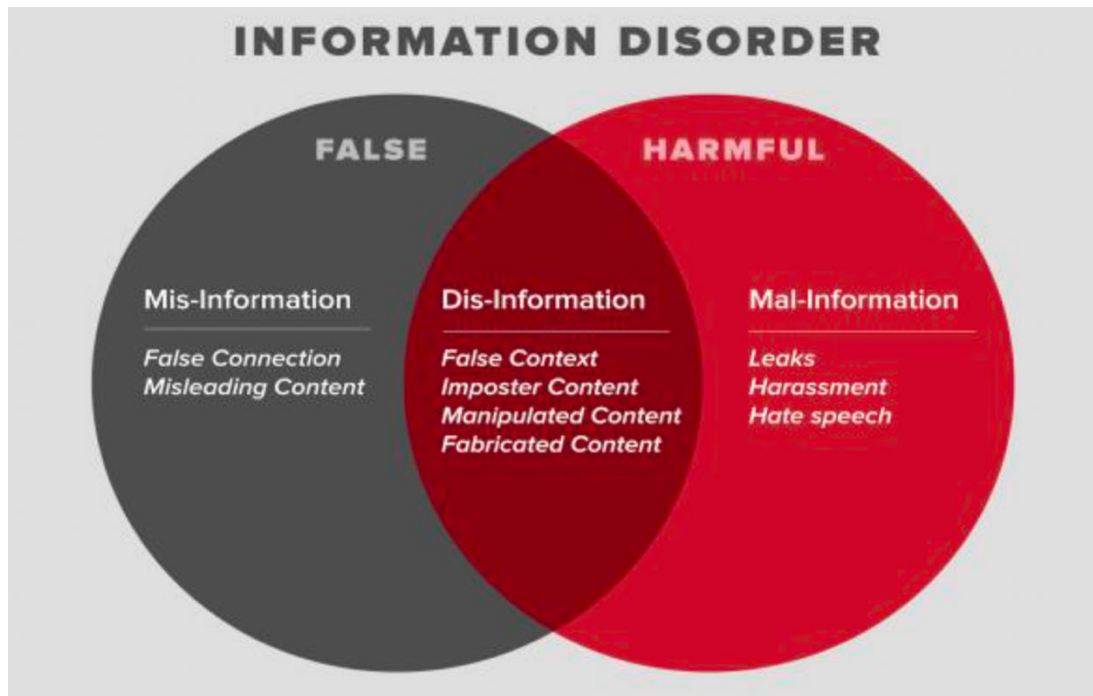
3.1. Közlő oldali vizsgálat, avagy a szándék

A fogalmi tisztázás kapcsán érdemes citálni az első körbe tartozó és széles körben idézett Claire Wardle és Hossein Derakhshan szerzőpáros gondolatait, akik az információs zavar (information disorder) fogalma alá terelik be az összes kérdést.⁴⁰ Ennek alapján megkülönböztetnek:

1. A hamis információ sérelem okozás szándéka nélküli megosztását, a félretájékoztatást (misinformation),
2. A hamis információ sérelem okozás szándékával történő megosztását (disinformation),
3. Az igaz információ sérelem okozás szándékával történő megosztását (mal-information).

³⁹ Wardle, Claire: 6 types of misinformation circulated this election season. Columbia Journalism Review, 2016. november 18., https://www.cjr.org/tow_center/6_types_election_fake_news.php (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁴⁰ Wardle, Claire – Derakhshan, Hossein: Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. DGI(2017)09, Strasbourg, 2017, Council of Europe, 19. o.

1. ábra: Az információs zavar három típusa (Wardle – Derakhshan, 2017)⁴¹

Elemzésük összefoglalójában ők maguk is kiemelik, hogy a fogalom szinte leveti magáról a definíciókat, ugyanakkor a kérdés környezete (médiapiaci változások, demokráciakérdések, algoritmikus felerősítés, filterbuborékok, visszahangkamrák, hitelességi problémák) jelentősen befolyásolhatja a válaszokat.⁴² Ők a fake news fogalom használatát visszautasítják, hiszen egyrészt „a kifejezést a politikusok világszerte elkezdtek kisajátítani olyan sajtótermékek megnevezésére, amelyek tudósításai nem tetszenek nekik”,⁴³ másrészt túl leegyszerűsítő, hiszen össze nem illő fogalmakat terel egy burok alá.

Björnstjern Baade az *European Journal of International Law*-ban publikált tanulmányában a fake news fogalmi kereteihez megjegyzi, hogy kétféle értelmezés képzelhető el: szűk és tág. A szűk értelmezésbe a szerző a szándékosan kitalált híreket érti,⁴⁴ míg a tág értelmezésbe azokat, ahol pontos információkat fogalmaznak meg úgy, hogy „a címzettek

⁴¹ Wardle – Derakhshan, 2017, 20. o.

⁴² Ezzel mintegy öntudatlanul ők is hangsúlyozzák a befogadó oldali vizsgálat szükségességét.

⁴³ Wardle – Derakhshan, 2017, 16. o.

⁴⁴ Ugyanerre jut Axel Gelfert is. Gelfert, Axel: Fake News: A Definition. *Informal Logic*, 2018, 38(1), 106. o. <https://doi.org/10.22329/il.v38i1.5068>

valószínűsíthetően bizonyos (hamis) következtetéseket vonjanak le belőlük.”⁴⁵ Ez utóbbi kategóriát ő torzított híreknek nevezi.

Verstraete és szerzőtársai szintén a szándék mentén vizsgálódva egy négyelemű mátrixot készítettek, ahol a két tengely egyike a szándék, míg a másik a pénzügyi motiváció.

		Intent	
		Deceptive	Non-deceptive
Financial Motivation	Pecuniary	<i>Hoaxes</i> (Example: Macedonian teenagers)	<i>Satire</i> (Example: <i>The Onion</i>)
	Non-pecuniary	<i>Propaganda</i> (Example: False information on Secretary Clinton's health) <i>Trolling</i> (Example: Jenkem)	<i>Commentary / Entertainment</i> (Example: Obvious Twitter parody accounts)

2. ábra: A fake news lehetséges tipizálása (Verstraete – Bambauer – Bambauer, 2022)⁴⁶

A szándék szerinti megközelítésnek kiváló példája még az Európai Bizottság megbízásából készült jelentés, amely ugyancsak elveti a fake news címke használatát, mivel azt egyrészt túlzottan leegyszerűsítőnek, másrészt túlzottan politikailag terheltnek tartja. Ennek okán a jelentés a dezinformáció kifejezést favorizálja, amelyet az alábbi definitív elemekkel azonosít:

- A. olyan beszédformák, amelyek kívül esnek a már jogellenes beszédformákon (rágalmazás, a gyűlöletbeszéd, erőszakra való felbujtás stb.), de ennek ellenére károsak,
- B. így ide tartozik a hamis, pontatlan vagy félrevezető információk minden olyan formája, amelyet szándékosan a közérdek ellen vagy haszonszerzés céljából állítottak elő, jelenítettek meg vagy terjesztettek.⁴⁷

⁴⁵ Baade, Björnstjern: Fake News and International Law. *European Journal of International Law*, 2019, 29(4), 1359. o. <https://doi.org/10.1093/ejil/chy071>

⁴⁶ Verstraete, Mark – Bambauer, Jane R. – Bambauer, Derek E.: Identifying and countering fake news. *Hastings Law Journal*, 2022, 73(3), 826. o.

⁴⁷ de Cock Buning, Madeleine: A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation. Brussels, 2018, European Union, 11. o.

Jól látható, hogy a bevezetőben is említett „fogalmi szellőztetésre” bizony szükség lenne. A Lakmusz⁴⁸ 2022-ben kilenc olyan fogalmat emelt ki, amely kapcsán az online kommunikációban megtévesztően vagy helytelenül alkalmazzák a fake news kifejezést, hiszen ezek esetében a közlő szándékai eltérőek lehetnek:

1. „Nem fake news, hanem téves információ,
2. Nem fake news, hanem dezinformáció,
3. Nem fake news, hanem rossz kontextus,
4. Nem fake news, hanem dezorientáció,
5. Nem fake news, hanem szándékos félreértés,
6. Nem fake news, hanem hoax,
7. Nem fake news, hanem bullshit,
8. Nem fake news, hanem összeesküvés-elmélet,
9. Nem fake news, hanem szatíra/paródia.”⁴⁹

Az Európai Nézői Érdekvédelmi Szövetség (EAVI) tíz félrevezető (misleading) típusú hírt különböztet meg, amelyekkel kapcsolatban megjegyzi, hogy „ironikus módon maga a kifejezés félrevezető leegyszerűsítés.”⁵⁰ A tíz típus:

1. „Propaganda,
2. Clickbait,
3. Szponzorált tartalom,
4. Szatíra és hoax,
5. Hiba,
6. Részrehajlás,

⁴⁸ A Lakmusz a Magyar Digitális Média Obszervatórium (Hungarian Digital Media Observatory) projekt részeként működik, az Európai Bizottság rész támogatásával. <https://www.lakmusz.hu/impreszum/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁴⁹ Lakmusz, 2022.

⁵⁰ EAVI: Infographic: Beyond Fake News – 10 Types of Misleading News – Seventeen Languages. eavi.eu, 2017. július 7., <https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

7. Összeesküvés-elmélet,
8. Pseudotudomány,
9. Téves információ,
10. Kamu.”⁵¹

Óhatatlan probléma ugyanakkor a szándék alapú megközelítéssel, hogy nehezen bizonyítható vagy alátámasztható számos esetben. Ráadásul – veti fel Nick Anstead – mi a helyzet abban az esetben, ha a nagyközönség más szándékot gondol bele – akár pozitív, akár negatív oldalról – a tartalomba, mint amit a készítője szánt neki.⁵² Kijelenthetjük, hogy „az álhír nem kizárólagosan kibocsátói jelenség, sokkal inkább interakciók eredménye.”⁵³

3.2. Befogadó oldali vizsgálat, avagy a hatás

A vizsgált szerzők kisebbsége foglalkozik a befogadói oldallal, ám annak vizsgálata során nem megkerülhető az a kérdés, hogy a kommunikációt körülvevő világszintű problémák hogyan és miként befolyásolják az egyes értelmezéseket, és ezáltal a hamis hírek okozta hatásokat.

A fake news és a dezinformáció nem csupán a véleménynyilvánítás jogával áll szoros kapcsolatban, hiszen a kérdés kapcsán politikai, gazdasági, társadalmi problémák ugyanúgy felmerülhetnek. Az internet határokon átnyúló jellege könnyen nemzetbiztonsági kérdéssé is változtathatja a fake news terjedését.⁵⁴ Ennek alátámasztására a legfontosabb demokratikus folyamatba, a választásokba való beleavatkozás kérdését érdemes hangsúlyozni. A hamis hírek széleskörű terjedése könnyen alááshatja a közbizalmat a demokratikus intézményekben is, erre példaként a Covid-19 világjárvány közben széles körben terjedő – legtöbbször hamis – elméletek példáját érdemes citálni. Sander van der Linden kutatásaiból kiderül, hogy „a koronavírus-összeesküvés-elméletek és a félretájékoztatás támogatása fontos előre jelzője annak, hogy az emberek hajlandóak-e közegészségügyi intézkedéseket elfogadni.”⁵⁵ Ez pedig

⁵¹ https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/07/beyond-fake-news_COLOUR_WEB.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁵² Anstead, 2021, 17. o.

⁵³ Aczél Petra: Az álhír. Kommentár a jelenség értelmezéséhez. Századvég, 2017, 30(2), 15. o.

⁵⁴ Heikkinen, Daan: An analysis of fake news and its effects on the economy and society. The Cyber News, Research, and Commentary Journal, 2021, 1(2), 8. o.

⁵⁵ van der Linden, Sander: Foolproof. Why Misinformation Infects Our Minds and How to Build Immunity. New York, 2023, Norton, W. W. & Company, Inc.

– ahogy az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) is felhívta rá a figyelmet⁵⁶ – akár emberéletek veszélyeztetéséhez is vezethet. Mindez összefüggésben van a valódi tudományos álláspontok súlyának csökkenésével, hiszen ha azok a számos információ között csak egynek minősülnek, bizonyosan megkérdőjeleződik a fontosságuk.⁵⁷ A tudomány nyilván nem tévedhetetlen, de abban bizonyosan alapvető szerepet játszik, hogy a társadalmunkat, gazdaságunkat, politikai berendezkedéseinket illetően legyenek olyan információk, amelyeket igaznak fogadunk el.⁵⁸ Femi Olan és szerzőtársai egy kutatás során bizonyították, hogy a fake news típusú tartalmak egyre inkább befolyásolják a társadalmi értékeket, megváltoztatják a kritikus kérdésekkel és témákkal kapcsolatos véleményeket, valamint újraértelmezik a tényeket, igazságokat és hiedelmeket.⁵⁹ A Baltimore-i Egyetem 2019-es tanulmánya szerint az online álhírek évente 78 milliárd dollárjába kerülnek a világgazdaságnak, míg a közvetlen gazdasági költségüket vizsgálva kiderül, hogy évente mintegy 39 milliárd dollárral járultak hozzá a különböző cégek tőzsdei értékvesztéséhez.⁶⁰ Ugyanígy a kereskedelem során elhangzó hamis információk is címkézhetők fake news-nak.⁶¹

A politikai, gazdasági és társadalmi problémák mellett a kérdés az egyének szintjén is káros lehet. William Van Gordon szerint az emberek személyes jól léte is a tét: „amellett, hogy indokolatlanul befolyásolja az ember döntéshozatalát, az álhíreknek való kitettség hamis emlékekhez, valamint szorongáshoz és katasztrofális kilátásokhoz vezethet.”⁶²

Ezek következtében – mellékhatásként – óhatatlanul a hatások között kell megemlíteni még a médiába általában vetett hit és bizalom csökkenését, amely bár már korábban megkezdődött, az álhírek exponenciális növekedési volumene egyértelműen hozzájárul a hitelességi pecsét elvesztéséhez. Ráadásul a kérdés a technológia fejlődésével már nem

⁵⁶ UNESCO: During this coronavirus pandemic, 'fake news' is putting lives at risk. UN, 2020. április 13., <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061592> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁵⁷ Gerbina, T.V.: Science Disinformation: On the Problem of Fake News. Scientific and Technical Information Processing, 2021, 48(4). <https://doi.org/10.3103/S0147688221040092>

⁵⁸ Kupe, Tawana: Why science matters so much in the era of fake news and fallacies. The Conversation, 2019. március 18., <https://theconversation.com/why-science-matters-so-much-in-the-era-of-fake-news-and-fallacies-113298> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁵⁹ Olan, Femi et al.: Fake news on Social Media: the Impact on Society. Information Systems Frontiers, 2022, 24(3). <https://doi.org/10.1007/s10796-022-10242-z>

⁶⁰ N/A: The economic cost of bad actors on the internet. Baltimore, 2019, University of Baltimore – CHEQ, <https://info.cheq.ai/hubfs/Research/THE ECONOMIC COST Fake News final.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁶¹ Hendricks, Vincent F. – Vestergaard, Mads: Reality Lost. Markets of Attention, Misinformation and Manipulation. Cham, 2019, Springer Nature Switzerland AG, 67. o. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-00813-0>

⁶² Van Gordon, William: True or false? How much is fake news influencing our lives? University of Derby Magazine, 2021, 12(1).

csupán az írott, hanem a vizuális tartalmakra (például deepfake⁶³) is igaz, így felmerül a kérdés: ha már nem bízhatunk a szemünkben sem, hol találjuk meg a hamis hírek ellenszerét?

Talán jelen kutatási jelentésben nem érdemes John Miltonig visszatekinteni azzal, hogy minden közlés eltérő hatást ér el minden befogadóban,⁶⁴ ám az tagadhatatlan, hogy az álhírek hatásvizsgálata jelentős nehézségekbe ütközik. A médiapiac változásai, a közösségi média szerepének felerősödése igazzá teheti Nick Anstead gondolatait, miszerint „az álhírek a legújabbak a médiával és a demokráciával kapcsolatos pánikok hosszú sorában.”⁶⁵ A média hitelesség vesztese, a demokratikus működési módok egyre széleskörűbb megkérdőjelezése világszerte ismert és ismerős jelenség. A fake news tehát a demokratikus, alkotmányos működések zavarjelzése, amely megkérdőjelezi a hírek megszokott szerepét. A hatásokat vizsgálva Jordana George és szerzőtársai arra a konklúzióra jutnak, hogy a következő elemeket érdemes megvizsgálni:

1. a meggyőzés, amikor a befogadó véleménye megváltozik,
2. az átfordítás, amikor a befogadó meggyőződése átalakul (ezzel mintegy mélyebbre „nyúlva” az egy-egy kérdésben való meggyőzésnél),
3. a politikai polarizáció,
4. a gondolatok és vélemények elnyomása.⁶⁶

Gondolataikból kitetszik, hogy a fake news hatásmechanizmusát a politikai vitákban látják a legjelentősebbnek, amely egyértelműen átvezethető a demokratikus döntéshozatallal kapcsolatos kérdésekhez, hiszen annak befolyásolása jelentősen csökkentheti a legitimitását. David Lazer és szerzőtársainak kapcsolódó álláspontja szerint ugyanakkor a fake news hatása kicsit más, hiszen magát „a közbeszédet nem polarizálja, sokkal inkább fragmentálja, a különböző vélemények iránti toleranciát csökkentve.”⁶⁷ Végeredményben ők is ugyanarra a következtetésre jutnak, miszerint a hatások tekintetében a legfontosabb, hogy azokba a

⁶³ Lendvai Gergely Ferenc: Deepfake a szólásszabadság tükrében: Reflexiók a jog perspektívájából. In: Aczél Petra – Veszelszki Ágnes (szerk.): Deepfake. A valótlan valóság. Budapest, 2023, Gondolat Kiadó, 121–138. o.

⁶⁴ Mester Béla: A cenzúra és az elmék fölötti uralom. Világosság, 2003, 44(5-6).

⁶⁵ Anstead, 2021, 42. o.

⁶⁶ George, Jordana – Gerhart, Natalie – Torres, Russell: Uncovering the Truth about Fake News: A Research Model Grounded in Multi-Disciplinary Literature. Journal of Management Information Systems, 2021, 38(4), 1073–1075. o. <https://doi.org/10.1080/07421222.2021.1990608>

⁶⁷ Lazer, David et al.: The Science of fake news. Addressing fake news requires a multidisciplinary effort. Science, 2018, 359(6380), 3. o. <https://doi.org/10.1126/science.aao2998>

demokratikus folyamatokba vetett hitet támadja, amelyre fejlett társadalmaink épülnek. Ahogy Sacha Altay és szerzőtársai fogalmazzák: a fake news "nem csupán a közösségi média által okozott izolált, technikai probléma",⁶⁸ hanem része egy sokkal nagyobb képnek.

⁶⁸ Altay, Sacha – Berriche, Manon – Acerbi, Alberto: Misinformation on Misinformation: Conceptual and Methodological Challenges. *Social Media + Society*, 2023, 9(1). <https://doi.org/10.1177/20563051221150412>

4. Nemzetközi megközelítések és puha jogi eszközök

4.1. UN-OSCE-OAS-ACHPR közös nyilatkozat (2017)

2017 márciusában az Egyesült Nemzetek Szervezet (UN) véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különleges jelentéstevője, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (OSCE) sajtószabadság-felelőse, az Amerikai Államok Szervezete (OAS) véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különleges jelentéstevője és az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága (ACHPR) véleménynyilvánítás szabadságáért és az információhoz való hozzáférésért felelős különleges jelentéstevője közös nyilatkozatot adtak ki, amelyben a szólásszabadságnak jelentős kihívást állító fake news, dezinformáció és propaganda kérdéskörét elemezték.⁶⁹

A jelentéstevők aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy a dezinformációt és a propagandát gyakran úgy tervezik és hajtják végre, hogy félrevezessék a lakosságot, valamint hogy beavatkozzanak a nyilvánosságban a tudáshoz való jogába és az egyének azon jogába, hogy mindenféle információt és eszmét keressenek és kapjanak, valamint terjesszenek, határokon való tekintet nélkül, amelyet a véleménynyilvánítás és a véleménynyilvánítás szabadságának nemzetközi jogi garanciái védenek.⁷⁰ Külön kiemelték, hogy az ilyen típusú információk számos kérdésben sérthetik az állampolgárokat: nem csupán a véleménynyilvánítási szabadságukba való beavatkozásként lehet értelmezni, hanem a demokratikus folyamatokat is erodálhatják. Ezekon kívül ráadásul sokszor a személyiségi jogok is sérülnek, amely esetben a különféle kisebbségi csoportok kiemelten nehéz helyzetben vannak. Egyértelműen ellenzi és károsnak tartja a nyilatkozat azt a politikusi gyakorlat, amely "egyes médiatermékeket »ellenzékinek« vagy »hazudósnak« titulál, mivel ez növeli az újságírók elleni fenyegetések és erőszak kockázatát, aláássa a közvélemény bizalmát az újságírás iránt, és félrevezetheti a nyilvánosságot azáltal, hogy elmosódik a határ a

⁶⁹ The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information: Twentieth anniversary joint declaration: challenges to freedom of expression in the next decade. FOM.GAL/3/17, 2017, <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁷⁰ Ezt érdemes összevetni az Emberi Jogok Európai Bíróságának szavaival: „Mára az internet vált az elsődleges eszközzé, amelyen keresztül a személyek az információk és ötletek fogadásához és átadásához fűződő szabadságukat gyakorolják.” Cengiz and Others v. Turkey App nos 48226/10 and 14027/11 (ECtHR, 1 December 2015), [49].

dezinformáció és a függetlenül ellenőrizhető tényeket tartalmazó médiatermékek között”.⁷¹ Elismeri ugyanakkor az államok nehéz feladatát, mivel egyszerre kellene valamilyen módon kezelniük a problémát és megtartaniuk a véleménynyilvánítási szabadság feltételeit. Ezzel kapcsolatban javasolják, hogy az állami beavatkozásnak meg kell felelnie a háromelemű teszt szabályainak, azaz „A) alkalmasnak kell lennie az elérni kívánt jogszerű célok megvalósítására (megfelelőség vagy jogszerűség), B) a lehető legkisebb mértékű beavatkozást jelentő eszköznek kell lennie (szükségesség), valamint C) szigorúan arányban kell állnia az elérni kívánt jogi céllal (stricto sensu arányosság)”.⁷²

Mindebből az is következik, hogy az általános tilalmak a véleménynyilvánítás szabadsága területén nem egyeztethetők össze a vonatkozó nemzetközi jogi normákkal, így ennek használatától óvják az államokat. Ugyanígy tilalmaznák a büntetőjogi szankciók alkalmazását, és a kérdést – alapjogi jellegénél fogva – a magánjog térréjében kezelnék. Delikát – ugyanakkor kiemelten fontos – kérdés, hogy felkéri az államokat, hogy semmilyen módon ne vegyenek részt (akár állami hivatalokon keresztül, akár direkt vagy indirekt állami támogatást nyújtva hozzá) olyan információk terjesztésében, amelyről tudják (vagy észszerűen tudniuk kell), hogy hamis. Ezzel szemben tegyenek meg mindent, hogy a közérdeklődésre számot tartó esetekben megbízható és helyes információkat közöljenek.⁷³

A nyilatkozat ugyanakkor nem csak az államok, hanem az online platformok irányába is felállít elvárásokat. Itt a nyilatkozat kiemeli, hogy a tartalom – moderátorok vagy mesterséges intelligencia általi – törlése vagy elérhetetlenné tétele kapcsán világos, kiszámítható és előre megismerhető szabályokra van szükség, amelyek politikamentesen kell kialakításra kerüljenek.⁷⁴

⁷¹ FOM.GAL/3/17, 1. o.

⁷² Oster, Jan: Media Freedom as a Fundamental Right. Cambridge, 2015, Cambridge University Press, 123–124. o. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316162736>

⁷³ FOM.GAL/3/17, 3. o.

⁷⁴ Uo., 4. o. Itt kell megjegyezni, hogy ezen kívánalmak a 2017-ben hatályos szabályok értelmében nem valósultak meg, ám a 2022-es Digital Services Act (lásd: 5. fejezet) számos kérdést megpróbált ennek kapcsán rendezni.

4.2. Az Európai Bizottság közleménye (2018)

2018-ban az Európai Bizottság közleményt adott ki az online félretájékoztatás kapcsán,⁷⁵ amelyben kiemelte, hogy Európa számára komoly kihívást jelent polgárai kitettsége a nagyléptékű félretájékoztatásnak, ideértve a félrevezető vagy egyenesen hamis információkat. A demokratikus folyamatokba való beavatkozásként tételezik, hogy „a tömegeket célzó online dezinformációs kampányokat belföldi és külföldi szereplők egyaránt széles körben használják bizalmatlanság és társadalmi feszültségek gerjesztésére, ami komoly következményekkel jár biztonságunk tekintetében. Ezen túlmenően a harmadik országok által végzett dezinformációs kampányok – különösen a kibertámadásokkal együtt⁷⁶ – olyan hibrid fenyegetések részét képezhetik, amelyek veszélyeztetik a belső biztonságot, ideértve a választási folyamatokat is.”⁷⁷

A közlemény – meglehetősen tendenciózus módon – a problémát elsődlegesen az online platformok felelősségeként állította be, kiemelve, hogy „nem tettek arányos lépéseket (...), és nem kezelték megfelelően a platform-infrastruktúrák manipulatív használata, valamint a félretájékoztatás miatt felmerülő kihívásokat.”⁷⁸ Ugyanez a politikai felelősségelhárítás olvasható ki Marija Gabriel, a digitális gazdaságért és társadalomért felelős biztos nyilatkozatából, miszerint: „Minden olyan szereplőt, különösképpen a platformokat és közösségi hálózatokat, akiknek egyértelmű felelőssége van e téren, felkérünk arra, hogy döntéseiket a közös európai megközelítést célzó cselekvési tervben megfogalmazottakra építve járuljanak hozzá ahhoz, hogy a polgárok kellőképpen fel legyenek vértelve a félretájékoztatással szemben.”⁷⁹

A közlemény kiemeli, hogy ezen platformok működési módjainak jellegzetességei hozzájárulnak a félrevezető információk felnagyításához.⁸⁰ Ezen működési módok alatt értette A) az algoritmusalapúságot, azaz a személyre szabottság és a profilalkotás polarizáció növelési lehetőségeit, B) a reklámvezéreltséget, azaz a kattintásvadász és szenzációhajhász működési

⁷⁵ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai megközelítés az online félretájékoztatás kezelésére. COM(2018) 236 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236>

⁷⁶ Farkas Ádám – Kelemen Roland: A közösségimédia-platformok és a hibrid konfliktusok kapcsolata. In *Medias Res*, 2022, 11(1).

⁷⁷ COM(2018) 236 final, 1.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Vandystadt, Nathalie: Fellépés az online félretájékoztatással szemben: a Bizottság egy az Unió egészére kiterjedő gyakorlati kódexet javasol. 2018. április 26., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_18_3370 (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁸⁰ COM(2018) 236 final, 2.2.

módon, illetve C) a technológiaalapúságot, azaz a mesterséges intelligencia kihasználásával történő exponenciális többszörözés lehetőségét.

A közleményben az Európai Bizottság vállalásként fogalmazta meg, hogy „2018 júliusáig közzétesz egy, az egész Unióra kiterjedő gyakorlati kódexet a félretájékoztatásról azzal a céllal, hogy annak már 2018 októberére mérhető hatása legyen.”⁸¹

4.3. A dezinformáció visszaszorítását szolgáló gyakorlati kódex (2018)

Az online világ európai társszabályozási időszakának⁸² két fontos eredménye lett: a 2016-ban aláírt „A jogellenes online gyűlöletbeszéddel szembeni fellépést szolgáló magatartási kódex”, illetve a jelen kutatási jelentés szempontjából releváns, 2018-ban aláírt „A dezinformáció visszaszorítását célzó uniós gyakorlati kódex”. Kiemelendő az önkéntes aláírású dezinformációs kódex kapcsán, hogy mivel az Európai Bizottság fenti közleménye gyakorlatilag az online platformok felelősségévé redukálta a kérdést, így – Chloe Colliver szavaival – a a tech-cégek részéről nem lehetett volna jól kommunikálni, ha nem írják azt alá.⁸³ Ennek következményeképpen a világ legnagyobb tech-vállalatai közül a Facebook, a Google, a Twitter és a Mozilla is ellátta kézjegyével a kódexet. A végül 16 aláíró szervezet kötelezettségeket vállalt – többek között – az alábbiakkal kapcsolatban:

- A politikai és a közügyekkel kapcsolatos hirdetések átláthatósága,
- A dezinformáció terjesztőivel kapcsolatos demonetizálási intézkedések a reklámelhelyezések kapcsán,
- A tudatos fogyasztói magatartás előmozdítása,
- A tényellenőrzők és a kutatók szerepvállalásának erősítése.⁸⁴

⁸¹ Uo., 3.1.1.

⁸² Marsden, Christopher T.: Internet Co-Regulation: European Law, Regulatory Governance and Legitimacy in Cyberspace. Cambridge, 2011, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511763410>

⁸³ Colliver, Chloe: Cracking the Code: An Evaluation of the EU Code of Practice on Disinformation. 2019, Institute for Strategic Dialogue, <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2020/06/isdCracking-the-Code.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁸⁴ A dezinformáció visszaszorítását célzó uniós gyakorlati kódex, II.

Problematikus ugyanakkor, hogy a kódexet csak az aláírókra kell alkalmazni,⁸⁵ így jogi értelemben nem lehetséges valódi szabályozási, definiálási megoldásként értékelni, hiszen fontos kiemelni, hogy azt „a hatályos uniós és tagállami jogszabályok keretei között kell alkalmazni, és az semmiképpen sem értelmezhető úgy, hogy felváltja vagy értelmezi a hatályos jogi keretet”.⁸⁶

A gyakorlati kódex konkrét kereteit a 2018 decemberében kibocsátott cselekvési terv tartalmazta,⁸⁷ amely egyrészt a dezinformáció észlelésének hatékonyságát volt hivatott növelni,⁸⁸ másrészt az uniós intézmények és a tagállamok összehangolt válaszlépéseit koordinálni,⁸⁹ harmadrészt a kódex aláíróit mobilizálni vállalásaik teljesítésére,⁹⁰ végül pedig az állampolgári és felhasználói tudatosságot kívánta növelni.⁹¹ Ugyanakkor a magatartási kódex nem tartalmazott konkrét, jól értelmezhető indikátorokat, így a gyakorlati haszna alacsonynak bizonyult.⁹²

4.4. UN-OSCE-OAS-ACHPR közös nyilatkozat (2019)

Az Egyesült Nemzetek Szervezet (UN) véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különleges jelentéstevője, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (OSCE) sajtószabadság-felelőse, az Amerikai Államok Szervezete (OAS) véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különleges jelentéstevője és az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága (ACHPR) véleménynyilvánítás szabadságáért és az információhoz való hozzáférésért felelős különleges jelentéstevője jubileumi közös nyilatkozatukban⁹³ szintén érintették a kérdést, amikor

⁸⁵ Uo., V.

⁸⁶ Uo., Preambulum.

⁸⁷ Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A dezinformáció elleni cselekvési terv. JOIN(2018) 36 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52018JC0036&lang1=HU&from=LV&lang3=choose&lang2=choose&_csrf=26b9c024-40b0-412c-910c-3b44d3c638ac

⁸⁸ Uo., Első pillér.

⁸⁹ Uo., Második pillér.

⁹⁰ Uo., Harmadik pillér. „A Bizottság felszólítja a magatartási kódexet aláíró valamennyi felet, hogy a kódexben meghatározott intézkedéseket és eljárásokat gyorsan és hatékonyan hajtsák végre.”

⁹¹ Uo., Negyedik pillér.

⁹² A problémákról részletesen lásd: Kuczerawy, Aleksandra: Fighting Online Disinformation: Did the EU Code of Practice Forget about Freedom of Expression? In: Terzis, Georgios – Kloza, Dariusz – Kuzelewska, Elżbieta – Trottier, Daniel (szerk.): Disinformation and Digital Media as a Challenge for Democracy. Cambridge, 2021, Intersentia, 297–302. o. <https://doi.org/10.1017/9781839700422.017>

⁹³ The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information: Twentieth anniversary joint declaration: challenges to freedom of expression

megjegyezték, hogy a dezinformáció komoly probléma a digitális technológiák fejlődése kapcsán. Felhívták a figyelmet arra, hogy bármilyen állami megoldásnak az emberi jogok tiszteletének talaján kell állnia, azaz a 2017-es nyilatkozatukban foglalt megoldásokat továbbra is szükségesnek ítélték meg.⁹⁴

4.5. A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex (2022)

Az európai demokráciáról szóló cselekvési tervben kifejtettek alapján⁹⁵ az Európai Bizottság 2021 májusában iránymutatást⁹⁶ tett közzé, amelyben felkérte az aláírókat, hogy erősítsék meg a kódexet. A folyamatok megértéséhez nem szabad megfeledkezni arról, hogy a Covid-19 világjárvány és az annak következtében a kommunikációs internetes térbe való helyeződése jelentősen felerősítette a fake news-zal kapcsolatos problémákat.⁹⁷ „Az »infodémia« – a világjárványról szóló hamis, pontatlan vagy félrevezető információk gyors terjedése – jelentős kockázatot jelentett a személyes egészségre, a közegészségügyi rendszerekre, a hatékony válságkezelésre, a gazdaságra és a társadalmi kohézióra.”⁹⁸ Az iránymutatás határozottabb és testre szabottabb kötelezettségvállalásokat, azok mielőbbi valódi végrehajtását és szélesebb körű részvételt sürgetett. Az iránymutatásban kiemelik, hogy a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály – elfogadásakor – egyfajta társszabályozási védőhálót alkothat a magatartási kódexszel.⁹⁹

Mindezek alapján 2021 nyarán megindultak a kódex felülvizsgálati munkálatai, amire építve 2022 júniusában elfogadásra került „A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex”. Ennek immár 44 aláírója van,¹⁰⁰ bár ki kell emelni, hogy a nagy

in the next decade. 2019, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/JointDeclaration10July2019_English.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

⁹⁴ Uo., 3. o.

⁹⁵ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési tervről. COM(2020) 790 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52020DC0790>, 4.2.

⁹⁶ A Bizottság iránymutatása a dezinformáció visszaszorítását célzó gyakorlati kódex megerősítéséhez. COM(2021) 262 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A262%3AFIN>

⁹⁷ Gosztonyi Gergely: Being honest with people? The state of freedom of expression and censorship in Central and Eastern Europe during the Covid-19 pandemic. In: Gosztonyi Gergely – Elena, Lazar (szerk.): Media Regulation During the Covid-19 Pandemic. Cambridge, 2023, Ethics International, 1–15. o.

⁹⁸ COM(2021) 262 final, 1. o.

⁹⁹ Uo., 2. o.

¹⁰⁰ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/signatories-2022-strengthened-code-practice-disinformation> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

tech-cégek közül csak kevés (Google, Meta, Microsoft, TikTok) képviselteti magát. Az aláírók – többek között – az alábbi kötelezettségvállalásokat tették:

- Határozottabb intézkedések a dezinformáció bevételi forrásainak elzárására,¹⁰¹
- A hirdetések átláthatóságának növelése,¹⁰²
- A hamis vagy félrevezető tartalmak azonosítását és bejelentését lehetővé tévő felhasználói eszköztár bővítése és megerősítése,¹⁰³
- A tényellenőrzés lehetőségeinek bővítése.¹⁰⁴

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ekkor már javában zajlott a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály megalkotásának folyamata, így már ekkor látható volt, miszerint – ahogy Alberto Rabbachin fogalmazott – „a dezinformáció visszaszorítását célzó kódex jelenleg egy »gyakorlati« kódex, a DSA életbe lépésével azonban hamarosan »magatartási« kódexé válik.”¹⁰⁵

4.6. Alapjelentések és jelentések (2023)

A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex aláírói azt is vállalták, hogy hat hónappal a kód aláírása után egy úgynevezett alapjelentést nyújtanak be, majd ezt követően meghatározott időközönként (az online óriásplatformoknak¹⁰⁶ hat havonta, míg a többiek évente¹⁰⁷) újra adatot szolgáltatnak.¹⁰⁸ 2023 februárjában az aláírók közül 30 nyújtotta be első alapjelentését az Átláthatósági Központ¹⁰⁹ felé. A jelentésekben 152 jelentéstételi indikátor található (111 kvalitatív és 42 szolgáltatási szintű/kvantitatív mutató), ami jól

¹⁰¹ A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex, 5. o.

¹⁰² Uo., 7. o.

¹⁰³ Uo., 21–25. o.

¹⁰⁴ Uo., 33. o.

¹⁰⁵ Fülöp Zsófia: „A hamis profilok nem valós személyeket képviselnek, nincsenek jogaik”. lakmusz.hu, 2023. október 2., <https://www.lakmusz.hu/a-hamis-profilok-nem-valos-szemelyeket-kepviselnek-nincsenek-jogaik> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁰⁶ Ezek havonta átlagosan legalább 45 millió, a szolgáltatást aktívan igénybe vevővel rendelkeznek az Unióban, és online óriásplatformnak minősítik őket. Lásd: 5. fejezet.

¹⁰⁷ A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex, 39. o.

¹⁰⁸ A jelentések helye: <https://disinfocode.eu/reports-archive> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁰⁹ A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex, 35. o.

példázza a kérdéskör komplexitását.¹¹⁰ Az aláírók közötti – fentebb is jelzett – fontossági különbséget jól mutatja, hogy az Európai Bizottság megjegyezte: „a legtöbb online óriásplatform (Google, Meta, TikTok és Microsoft) erős elkötelezettséget mutatott a jelentéstétel iránt. (...) A Twitter azonban kevés konkrét információt és célzott adatot szolgáltatott kötelezettségvállalásaival kapcsolatban.”¹¹¹

2023 szeptemberében immár az első adag alapjelentéssel összevethető jelentést is leadták az aláírók,¹¹² így kiderült például, hogy:

- A Google jelezte, hogy 2023 első felében több mint 31 millió eurónyi reklámot akadályozott meg abban, hogy az EU-ban dezinformációs szereplőkhöz jusson.
- A Meta jelezte, hogy a dezinformációra utaló figyelmeztető felirattal ellátott tartalmakkal találkozó felhasználók 95%-a nem kattintott rá az információra.
- A TikTok jelezte, hogy 832, az orosz-ukrán háborúval kapcsolatos videót ellenőriztek, amelyek közül 211-et távolítottak el a tényellenőrzés következtében.

Ezen számok nyilván csak cseppek a tengerben, de mégis mutatják, hogy van lehetőség fellépni az online fake news-zal szemben.

¹¹⁰ Ezen komplexitás problematikus is tud lenni, mivel többen nem összevethető vagy rossz időintervallumra vonatkozó adatot szolgáltatnak, így a következő alapjelentés előtt várhatóan pontosabb iránymutatást kapnak majd az adatszolgáltatásra kötelezettek.

¹¹¹ N/A: Signatories of the Code of Practice on Disinformation deliver their first baseline reports in the Transparency Centre. 2023. február 9., <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/signatories-code-practice-disinformation-deliver-their-first-baseline-reports-transparency-centre> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹¹² N/A: Code of Practice on Disinformation: new reports available in the Transparency Centre. 2023. szeptember 26., <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation-new-reports-available-transparency-centre> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

5. A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet (DSA) (2022), avagy „elfuthatsz, de nem bújhatsz el”

2022 áprilisában – miután a cég részvényeinek 9%-át megvásárolta a tőzsdén – Elon Musk a Twitter ellenséges felvásárlásába kezdett. Az ajánlati ár magasan a piaci ár fölött volt, és hosszú hónapok teltek el – oda- és visszatáncolásokkal, illetve egy bírósági eljárással tarkítva¹¹³ – amíg 2022 október végén véglegesen a cég tulajdonosa nem lett. Az excentrikus milliárdos már magával a felvásárlással is sokakat meglepett, de utána is volt pár meglepő lépése a 2023 júliusában X-re átnevezett cégnél.¹¹⁴

Ezek egyik az volt, hogy – ahogy fentebb láthattuk – a dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex aláírójaként nem adott le értékelhető alapjelentést, majd amikor ezt az Európai Bizottság szóvá tette, 2023 május végén visszavonta az aláírását a kódexről.¹¹⁵ Ekkor nyilatkozta azt Thierry Breton, az Európai Bizottság belső piacért felelős biztosa, hogy „elfuthatsz, de nem bújhatsz el. Az önkéntes kötelezettségvállalásokon túl a dezinformáció elleni küzdelem a DSA értelmében 2023. augusztus 25-től jogi kötelezettség lesz.”¹¹⁶

¹¹³ Wile, Rob: A timeline of Elon Musk’s takeover of Twitter. NBC News, 2022. november 17., <https://www.nbcnews.com/business/business-news/twitter-elon-musk-timeline-what-happened-so-far-rcna57532> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹¹⁴ Conger, Kate: So What Do We Call Twitter Now Anyway? The New York Times, 2023. augusztus 3., <https://www.nytimes.com/2023/08/03/technology/twitter-x-tweets-elon-musk.html> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹¹⁵ Elon Musk dezinformációval kapcsolatos lépéseiről lásd: Totth Benedek: Így adott szabad utat a dezinformációnak Elon Musk. lakmusz.hu, 2023. november 20., <https://www.lakmusz.hu/igy-adott-szabad-utat-a-dezinformacionak-elon-musk> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹¹⁶ Lomas, Natasha: Elon Musk takes Twitter out of the EU’s Disinformation Code of Practice. TechCrunch, 2023. május 27., <https://techcrunch.com/2023/05/27/elon-musk-twitter-eu-disinformation-code> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

Thierry Breton ✓
@ThierryBreton

Twitter leaves EU voluntary Code of Practice against disinformation.

But obligations remain. You can run but you can't hide.

Beyond voluntary commitments, fighting disinformation will be legal obligation under [#DSA](#) as of August 25.

Our teams will be ready for enforcement.

10:30 PM · May 26, 2023 · **3.1M** Views

2,136 Reposts **1,577** Quotes **5,650** Likes **338** Bookmarks

3. ábra: Thierry Breton 2023. május 26-i posztja a Twitter-en¹¹⁷

5.1. A rendeletről általánosságban

A digitális világban ez egy újfajta európai hozzáállás az elmúlt 10-15 évvel összehasonlítva. Az elmúlt pár évben – talán az elfeledtetéshez való jog és a GDPR extraterritoriális sikerein felbuzdulva¹¹⁸ – az Európai Unió aktív, kezdeményező szerepet vett fel, ami „az internet történetében először tereli az erőviszonyokat az Egyesült Államoktól Európa felé”.¹¹⁹ A fenti társadalmi hatásokat felismerve ezért az Európai Unió egy – a korábbi irányelvi megoldásoktól eltérő – rendeleti szabályozást¹²⁰ vizionált, és a 2020 legvégén benyújtott javaslatban egyértelműen fogalmazott a cél kapcsán: „Unió-szerte nagyobb felelősséggel ruházzák fel a

¹¹⁷ <https://twitter.com/ThierryBreton/status/1662194595755704321> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹¹⁸ Láncoș Petra Lea: Az elfeledtetéshez való jog és az extraterritorialitás kérdései. In Medias Res, 2017, 6(2); Jóri András (szerk.): A GDPR magyarázata. Budapest, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 109–116. o.

¹¹⁹ Reynolds, Matt: The strange story of Section 230, the obscure law that created our flawed, broken internet. Wired, 2019. március 24., <https://www.wired.co.uk/article/section-230-communications-decency-act> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹²⁰ A rendeletek olyan jogi aktusok, amelyek hatálybalépésük után automatikusan és egységesen alkalmazandók az összes EU-országra, anélkül, hogy át kellene őket ültetni a nemzeti jogba. Ezek teljes egészükben kötelezőek az összes EU-tagországra. Lásd: de Witte, Bruno: Legal Instruments and Law-Making in the Lisbon Treaty. In Griller, Stefan – Ziller, Jacques (szerk.): The Lisbon Treaty. Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft für Europaforschung (ECSA Austria) / European Community Studies Association of Austria Publication Series, 11, Vienna, 2008, Springer, 79–108. o. https://doi.org/10.1007/978-3-211-09429-7_4

polgárokat és ellenállóképesebb demokráciákat építsenek.”¹²¹ A legfontosabb változásokat az Európai Bizottság kommunikációja az alábbiak szerint mutatta be:¹²²

1. Előnyök a magánszemélyek számára
 - Nagyobb választék, alacsonyabb árak
 - Nagyobb védettség a jogellenes tartalmakkal szemben
 - Az alapvető jogok fokozott védelme
2. Előnyök a digitális szolgáltatók számára
 - Jobbiztonság, harmonizált jogszabályok
 - Kedvezőbb keretfeltételek vállalkozások indítására és bővítésére
3. Előnyök a digitális szolgáltatások üzleti felhasználói számára
 - Nagyobb választék, alacsonyabb árak
 - Hozzáférés az uniós piacokhoz online platformokon keresztül
4. Előnyök a társadalom egésze számára
 - Nagyobb demokratikus ellenőrzés és felügyelet a rendszerszintű online platformok felett
 - A rendszerszintű kockázatok mérséklése, például a manipuláció és a dezinformáció visszaszorítása révén

Mindez a várakozások szerint a fentebb vizsgált társadalmi problémákra is választ tud adni, így az emberi jogok, a jogegyenlőség, a jogbiztonság, a szabadság és a demokrácia, azaz összefoglalóan a jogállam megerősödéséhez vezet el majd, hiszen az egységes felelősségi szabályok, az átláthatóság és kiszámíthatóság az online környezetben visszaszoríthatja a hamis hírekkel és dezinformációval kapcsolatos problémákat. Ahogy Török Bernát megfogalmazta: „az elsődleges szabályozási cél: a szolgáltatóknak felelősséget kell vállalnia azokért az

¹²¹ Javaslat az Európai Parlament és a tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról, 2020/0361(COD), COM(2020) 825 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM%3A2020%3A825%3AFIN>, Indoklás, 1.

¹²² https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

aspektusokért, amelyekben kialakítja a saját felületén a kommunikáció szerkezetét, és ahogyan irányít bennünket a szükségszerűen korlátozott befogadású túlburjánzó tartalmak között.”¹²³

A 2022 őszén elfogadott digitális szolgáltatásokról szóló rendelet¹²⁴ (DSA) Hivatalos Lapban megjelent szövege szerint a legfőbb cél, hogy a jogszabály "biztonságos, kiszámítható és megbízható online környezetet biztosítson, kezelve a jogellenes tartalmak online terjesztését és azokat a társadalmi kockázatokat, amelyeket a dezinformáció vagy más tartalmak terjesztése okozhat.”¹²⁵ A DSA 2022. november 16-án lépett hatályba, és 2024. február 17-én lesz közvetlenül alkalmazandó az Európai Unióban. Az online óriásplatformoknak (VLOP) és nagyon népszerű online keresőprogramoknak (VLOSE)¹²⁶ azonban korábban – 2023. augusztus 25-től – már teljesíteniük kell a DSA szerinti – szigorúbb – kötelezettségeiket.

Kiemelt jelentőségű, hogy a minden tagállamnak ki kellett jelölnie egy Digitális Szolgáltatási Koordinátort¹²⁷ a hazai intézmények közül, amely az adott országban letelepedett közvetítő szolgáltatók tekintetében felelős a rendelet végrehajtásáért.¹²⁸ Magyarországon a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság kapta meg ezt a feladatot,¹²⁹ így a dezinformáció kapcsán is kiemelt szerephez jut a jövőben.

5.2. A rendelet dezinformáció elleni küzdelemmel összefüggő szabályai

A rendelet a dezinformáció elleni küzdelemmel kapcsolatban számos új szabályozási megoldást hozott létre, illetve számos korábbi megoldást porolt le és alakított át.

¹²³ Török Bernát: Platforms and Fundamental Rights. Hungarian Conservative, 2021, 1(2).

¹²⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, DSA), PE/30/2022/REV/1, HL L 277., 2022.10.27., 1–102. o., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32022R2065>

¹²⁵ DSA, 9. preambulumbekkezdés.

¹²⁶ DSA, 33. cikk (4).

¹²⁷ DSA, 49. cikk (2).

¹²⁸ A megfogalmazás alapján az Írországi Digitális Szolgáltatási Koordinátornak, azaz a Coimisiún na Meán-nak (<https://www.cnam.ie>) lesznek kiemelt feladatai az Európai Unión belül.

¹²⁹ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról (Mttv.), 110. § i), <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000185.tv>

5.2.1. Megbízható bejelentők

A rendelet létrehozta az úgynevezett megbízható bejelentők (trusted flaggers)¹³⁰ kategóriáját, azaz az online illegális tartalmak elleni küzdelmet visszavezetné a megbízhatóság, kiszámíthatóság mezejére. A megbízható bejelentői státuszt a Digitális Szolgáltatási Koordinátor ítéli oda, és mindazon szervezet, amely rendelkezik ilyen státusszal, évente nyilvános jelentést kell készítsen a feltételezetten jogellenes tartalmakról való bejelentéseiről. A jogbiztonság szempontjából fontos szabály, hogy a státusz vissza is vonható.¹³¹

A megbízható bejelentői státusz magánszemélynek nem adható meg, csak olyan szervezeteknek, amelyek többek között bizonyították, hogy rendelkeznek a jogellenes tartalom kezeléséhez szükséges szakértelemmel és kompetenciákkal, továbbá kellő gondossággal, pontosan és objektíven járnak el.¹³² Az ő bejelentéseiket kiemelten kell kezelni, azokat indokolatlan késedelem nélkül fel kell dolgozni, és azokról indokolatlan késedelem nélkül döntenie szükséges.

5.2.2. Bejelentési és cselekvési mechanizmus (NAM)

Az eddig az Elektronikus kereskedelemről szóló irányelvben¹³³ (ECD) szabályozott „biztonságos kikötő modellt” jellemző szabályok megerősítve, harmonizációs célból átkerültek a DSA-ba. A korábbi „értesítési és eltávolítási eljárás”¹³⁴ (NTDS) helyett egy úgynevezett „bejelentési és cselekvési mechanizmus”¹³⁵ (NAM) lép életbe,¹³⁶ amely néhány ponton eltér a korábbi szabályozástól. Ennek fő oka, hogy az ECD-ben szabályozott NTDS-ről hamar kiderült,

¹³⁰ DSA, 22. cikk.

¹³¹ DSA, 22. cikk (7).

¹³² DSA, 61. preambulumbekkezdés.

¹³³ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv), Hivatalos Lap L 178, 2000.7.17., 0001–0016. o., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32000L0031>

¹³⁴ ECD, 14. cikk.

¹³⁵ DSA, 16. cikk.

¹³⁶ Érdemes ugyanakkor kiemelni, hogy bár a DSA-ban a NAM felváltja a korábbi NTDS-t, Aleksandra Kuczerawy megjegyzi, hogy súlyos fogalmi pontatlanság figyelhető meg a szabályozásban, ugyanis a NAM fogalma „különböző mechanizmusokat foglal magában, amelyek célja, hogy a jogtulajdonos kérésére eltávolítsák a jogellenes vagy jogsértő tartalmakat az internetről”. Azaz a NAM egyik módja az NTDS, a másik az NSD, míg a harmadik az „értesítési és értesítési rendszer” (NN), azaz amikor a szolgáltató a megkapott értesítést követően szintén értesítést küld a tartalom feltöltőjének, és kéri a tartalom önkéntes eltávolítását. Kuczerawy, Aleksandra: *Intermediary Liability and Freedom of Expression in the EU: from Concepts to Safeguards*. Cambridge, 2018, Intersentia, 38. o.

hogy nem volt képes lépést tartani a technológiai fejlődéssel, és a nemzetközi bíróságoknak kellett a jogalkotó megfogalmazásainak hiányosságait kitölteniük.

Az új szabály alapján amennyiben egy négy elemből álló bejelentés¹³⁷ érkezik a szolgáltatóhoz, akkor azt úgy kell tekinteni, hogy a szolgáltató ténylegesen tudomást szerzett az információról,¹³⁸ és „időben, kellő gondossággal, nem önkényesen és tárgyilagosan eljárva döntést hoznak a bejelentés tárgyát képező információkkal kapcsolatban”.¹³⁹ Ezen eljárások során a megbízható bejelentők által jelzett feltételezhetően jogellenes tartalmakról szóló bejelentéseket kiemelten kell kezelniük.

A dezinformáció terjedésével kapcsolatban ugyanakkor megjegyezhető, hogy a DSA fenntartja és megerősíti az ECD-ben megismert általános monitorozás előírásának tilalmát,¹⁴⁰ azaz a rendelet „nem értelmezhető általános nyomkövetési kötelezettségként vagy általános aktív tényfeltáró kötelezettségként, sem pedig a szolgáltatók tekintetében arra vonatkozó általános kötelezettségként, hogy a jogellenes tartalomra vonatkozóan proaktív intézkedéseket hozzanak.”¹⁴¹ Mindez a dezinformáció jelenlegi terjedési sebessége mellett nem biztos, hogy hozzá fog járulni az ilyen típusú jogellenes tartalmak kellő gyorsaságú és mennyiségű eltávolításához.

Az új NAM-szabályozással kapcsolatban kritikaként emellett meg kell azt is jegyezni, hogy a négyelemű bejelentés első pontja alapján a bejelentőnek meg kell adnia „annak kellően részletes magyarázatát, hogy az adott magánszemély vagy szervezet miért állítja, hogy a szóban forgó információ jogellenes tartalom”.¹⁴² Ahogy fentebb is láthattuk, „a jogellenes tartalom mint tág kategória nagyon változatos tipológiákat ölhet”,¹⁴³ ráadásul a dezinformáció kapcsán a fentebb elemzett kérdésekben nem biztos, hogy minden felhasználó helyesen igazodik ki, így a megfelelőség-szükségesség-arányosság háromelemű tesztjének¹⁴⁴ nem felel meg az, hogy pusztán egy jogellenességre hivatkozó bejelentés alapján kell a szolgáltatónak

¹³⁷ DSA, 16. cikk (2).

¹³⁸ DSA, 16. cikk (3).

¹³⁹ DSA, 16. cikk (6).

¹⁴⁰ ECD, 15. cikk (1).

¹⁴¹ DSA, 61. preambulumbekzdés és DSA, 8. cikk.

¹⁴² DSA, 16. cikk (2) a).

¹⁴³ Barata, Joan: The Digital Services Act and Its Impact on the Right to Freedom of Expression: Special Focus on Risk Mitigation Obligations. Plataforma en Defensa de la Libertad de Información, 2021. június 22., <https://libertadinformacion.cc/wp-content/uploads/2021/06/DSA-AND-ITS-IMPACT-ON-FREEDOM-OF-EXPRESSION-JOAN-BARATA-PDLI.pdf>, 15. o. (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁴⁴ Oster, 2015, 123–124. o.

intézkednie.¹⁴⁵ E kérdés kapcsán az a delikát helyzetet kell elkerülni, hogy a méltán üldözendő dezinformációs tartalmak helyett jogszerű tartalmak kerüljenek eltávolításra pusztán azért, mert a szolgáltatók a biztonságos kikötőbe szeretnék érni, azaz kerülni kívánják a felelősségre vonást.¹⁴⁶

5.2.3. Felhasználói jogosítványok a tartalommoderálás kapcsán

A felhasználóknak a DSA erősebb eszközöket ad a kezébe, hiszen – a korábbi jogi megoldásoktól eltérően – lehetőségük lesz a platformok moderálási döntéseit megkérdőjelezni, és a döntés ellen jogorvoslattal élni.¹⁴⁷ Ráadásul a platformoknak „egyértelmű és konkrét indokolást” kell nyújtaniuk,¹⁴⁸ amennyiben a felhasználók tartalmait vagy fiókjait eltávolították vagy megszüntették, felfüggesztették, korlátozták láthatóságát – akár teljes, akár részleges módon.¹⁴⁹

Ugyanakkor problematikus kérdésnek minősül a jogellenes és ártalmas online tartalmak megkülönböztetésének, definiálásának hiánya a rendeletben, hiszen ezzel hiába kerülnének a korábbi évekhez képest kevésbé kiszolgáltatottabb helyzetbe a felhasználók, a gyakorlatban továbbra sem lehetnek biztosak abban, hogy az általuk feltöltött tartalom miért minősül jogszerűnek vagy jogellenesnek. Ennek kapcsán Patrik Továryš, a Cseh Ipari és Kereskedelmi Minisztérium információs társadalommal összefüggő szolgáltatási részlegének vezetője rámutatott, hogy „feltétlenül meg kell különböztetni az illegális és a legális, de káros tartalom fogalmát. Ez elengedhetetlen, mivel általában különbséget teszünk például a terrorista tartalom megosztása, mint bűncselekmény és a dezinformáció között, amelyet sok felhasználó jóhiszeműen oszt meg.”¹⁵⁰

¹⁴⁵ Ráadásul mindezt összevethetjük azzal a tendenciával, hogy bizonyos tartalmak esetén akár egy órán belül intézkedniük kell a szolgáltatóknak. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete (2021. április 29.) az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről, PE/19/2021/INIT, HL L 172, 2021.5.17., 79–109. o., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0784&qid=1702745210901>

¹⁴⁶ Mindezt vö. Delfi AS v. Estonia App no. 64569/09 (ECtHR, 16 June 2015), [67]: „err on the side of caution to avoid possible subsequent liability”.

¹⁴⁷ DSA, 20–21. cikkek.

¹⁴⁸ DSA, 17. cikk (1).

¹⁴⁹ Uo,

¹⁵⁰ Yar, Lucia – Hendrych, Lukáš – Strzałkowski i, Michał – Szicherle, Patrik: Visegrad Four want to distinguish between ‘illegal’ and ‘harmful’ content in Digital Services Act. Euractiv, 2020. november 2., <https://www.euractiv.com/section/digital/news/visegrad-four-want-to-distinguish-between-illegal-and-harmful-content-in-digital-services-act> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

Az indoklások megtalálhatóak és kereshetőek a DSA Átláthatósági Adatbázisban,¹⁵¹ és már jelen fázisban is jól látszódik a fenti probléma. A beadott indoklások szerint – a véletlenszerűen kiválasztott – 2023. november 13-19. közötti héten 86.831.979 alkalommal tettek a szolgáltatók lépéseket nem megfelelő tartalom miatt, és ezek közül 4.749.959 darabot címkéztek jogellenes és ártalmas tartalomnak. A vizsgált időszakban mindössze 8.882 tartalom volt félretájékoztatásnak címezve, és egy alkalommal sem szándékos dezinformációnak.¹⁵² A jelentések alapján ezen majdnem kilencezer elemből mindössze 3 volt, amit automatizált rendszerek detektáltak. Reprezentatívnak nyilvánvalóan e pár adat semmiképpen nem tekinthető, ám mutathatja annak szükségességét, hogy a szolgáltatók tartalommoderálási gyakorlatát alapos kutatásoknak kelljen alávetni mind az egész Európai Unió, mind pedig az egyes tagállamok szintjén.

5.2.4. A közvetítő szolgáltatók átláthatósági jelentési kötelezettségei

A dezinformáció elleni magatartási kódexben megismert jelentések a DSA-ban is megtalálhatóak, ugyanis a rendelet kötelezővé teszi, hogy a tartalommoderálásról minden közvetítő szolgáltató legalább évente egyszer jelentést tegyen közzé. A közérdekű adatok megismerésével kapcsolatos problémákat ismerve, e jelentésnek ráadásul „géppel olvasható formátumban és könnyen hozzáférhető módon világosnak és jól érthetőnek” kell lennie.¹⁵³

5.2.5. Rendszerszintű kockázatértékelés

Azon online platformok és online keresőprogramok, amelyek havonta átlagosan legalább 45 millió, a szolgáltatást aktívan igénybe vevővel rendelkeznek az Európai Unióban, online óriásplatformoknak (VLOP) vagy nagyon népszerű online keresőprogramok (VLOSE) minősülnek.¹⁵⁴ Sally Broughton Micova álláspontja szerint az online óriásplatformok és a nagyon népszerű online keresőprogramok kiemelésének legfőbb oka a szolgáltatás mérete és

¹⁵¹ <https://transparency.dsa.ec.europa.eu/statement> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁵² https://transparency.dsa.ec.europa.eu/statement?s=&category_specification%5B%5D=KEYWORD_DISINFORMATION&category_specification%5B%5D=KEYWORD_MISINFORMATION&created_at_start=13-11-2023&created_at_end=19-11-2023 (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁵³ DSA, 15. cikk (1).

¹⁵⁴ DSA, 33. cikk (1).

a károkozás lehetősége közötti összefüggés.¹⁵⁵ Ezen szolgáltatóknak legalább évente egyszer kockázatértékelést kell végezniük, amelyben „azonosítják, elemzik és értékelik”¹⁵⁶ a működésükből fakadó rendszerszintű kockázatokat. Ez kiterjed – többek között – a jogellenes tartalmak terjesztésének kérdéseire, az Európai Unió Alapjogi Chartájában¹⁵⁷ foglalt alapvető jogok sérelmére vagy „a polgári közbeszédre, valamint a választási folyamatokra és a közbiztonságra gyakorolt bármely tényleges vagy várható negatív hatásokra”.¹⁵⁸ A jogellenes tartalmak kapcsán kiemelten figyelni kell azok potenciálisan gyors és széles körű terjedésének lehetőségeire is.¹⁵⁹

5.2.6. Algoritmikus átláthatóság és bírságok

A dezinformáció terjedését, illetve ezek detektálását érintő egyik legvitatottabb kérdést a platformok algoritmikus működése jelenti (tartalommoderálási rendszerek, ajánlórendszerek, hirdetési rendszerek). Ezek megismerhetőségének hiánya jelentősen rontja a villámsebességgel terjedő hamis információk elleni küzdelem esélyeit, hiszen „az információk algoritmikus felerősítése hozzájárul a rendszerszintű kockázatokhoz.”¹⁶⁰ Így a DSA a platformok algoritmusainak megismerését is új alapokra helyezi, hiszen hozzáférést biztosít hozzájuk – a rendeletnek való megfelelés nyomon követésére és értékelésére – az Európai Bizottságnak, a Digitális Szolgáltatási Koordinátornak,¹⁶¹ illetve az ő indokolt kérelmükre ellenőrzött kutatóknak is.¹⁶² Ezen vizsgálat során az algoritmikus rendszerek „tervezését, logikáját, működését és tesztelését”¹⁶³ vizsgálhatják meg.

Mindezen fenti szabályok sokasága mellett véve nem meglepő, hogy az Európai Unió anyagilag is ösztönözni kívánja azok betartására a szolgáltatókat, így a rendeletben előírt valamely kötelezettségnek való meg nem felelés esetén a kiróható pénzbírságok maximális összege az érintett közvetítő szolgáltató előző pénzügyi évi globális éves forgalmának 6 %-

¹⁵⁵ Broughton Micova, Sally: What is the harm in size? Very large online platforms in the Digital Services Act. Brussels, 2021, Centre on Regulation in Europe, 5. o.

¹⁵⁶ DSA, 34. cikk (1).

¹⁵⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 202., 2016.6.7., 389–405. o., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>

¹⁵⁸ DSA, 34. cikk (1) c).

¹⁵⁹ DSA, 34. cikk (2).

¹⁶⁰ DSA, 84. preambulumbekkezdés.

¹⁶¹ DSA, 40. cikk (1).

¹⁶² DSA, 40. cikk (4) és (8).

¹⁶³ DSA, 40. cikk (3).

a.¹⁶⁴ Mindez – még a gyakorlat ismeretének hiányában – első látásra jelentős visszatartó erőnek bizonyulhat a jövőben.

¹⁶⁴ DSA, 52. cikk (3).

6. Megoldási lehetőségek

Biztosak lehetünk benne, hogy ha lenne könnyű, gyors, ugyanakkor jogszerű és mindenki által elfogadható megoldás az álhírprobléma kezelésére, már élt volna vele az emberiség. Ám mivel ilyen nem létezik, ezért különféle módszerekkel lehet próbálkozni, amelyek kombinációja hozzájárulhat a fake news jelenség visszaszorulásához – de legalább terjedési sebességének mérséklődéséhez. Hiszen ahogy az Emberi Jogok Európai Bírósága megfogalmazta: „A Bíróság nem téveszti szem elől az információk interneten történő terjesztésének egyszerűségét, terjedelmét és gyorsaságát, valamint a nyilvánosságra hozott információk állandóságát, ami a hagyományos médiához képest jelentősen súlyosbíthatja az interneten történő jogellenes beszéd hatásait.”¹⁶⁵

Fentiek következményeképpen kijelenthető, hogy bizonyosan nem létezik egy olyan csodamegoldás, ami varázsütésre megoldja a problémákat, ám több különféle eszköz komplex használatával igenis lehetséges felvenni a küzdelmet az online terjedő álhírek ellen. Ezen komplex intézkedéscsomag fontosabb elemei az alábbiak lehetnek:

- A. Nem csupán rövidtávú (1 év), hanem közép- (3-5 év) és hosszútávú (5 évnél hosszabb) javaslatok kidolgozása.¹⁶⁶
- B. A jogi szabályozásnál „lényegesen kiterjedtebb közpolitikai eszköztár”¹⁶⁷ használata. Ebben a körben fontos lenne az átláthatóság biztosítása, a média- és információs írástudás erősítése, a dezinformáció kiszűrését biztosító technikai eszközök fejlesztése, vagy az európai hír-ökoszisztéma diverzitásának és fenntarthatóságának biztosítása.
- C. Amennyiben megoldható, nem csupán a klasszikus állami jogi szabályozás használata szükséges, hanem az érintett felek bevonásával megvalósuló¹⁶⁸ társszabályozás is.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Delfi AS v Estonia App no 64569/09 (ECtHR, 16 June 2015), [147].

¹⁶⁶ Livingstone, Sonia: Tackling the Information Crisis. A Policy Framework for Media System Resilience. London, 2018, LSE Truth, Trust & Technology Commission, 40–41. o.

¹⁶⁷ Polyák Gábor: Szabad-e hazudni? Véleményszabadság és dezinformáció. In: Çakır-Somlyai Özge (szerk.): A dezinformáció jelensége. Budapest, 2023, Mérték Médiaelemző Műhely, 88–89. o.

¹⁶⁸ Ricker Schulte, Stephanie – Pickard, Victor: Fixing Fake News: Self-Regulation and Technological Solutionism. In: Zimdars, Melissa – Kembrew McLeod (szerk.): Fake News. Understanding Media and Misinformation in the Digital Age. Cambridge, 2020, The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/11807.001.0001>

¹⁶⁹ Ezen együttműködésnek oka lehet a jogszabályok „céljainak, alapelveinek hatékony megvalósítása, az önkéntes jogkövetés előmozdítása, a médiaigazgatás közhatalmi jogérvényesítési rendszerének rugalmasabbá tétele.” Mtv., 190. § (1).

Ennek egyik példája az Egyesült Királyság parlamenti Képviselőház Digitális, Kultúra, Média és Sportbizottság számára készített jelentés, amely egy Etikai Kódex elfogadását javasolja a kérdés egyik rendezéseként.¹⁷⁰

- D. Állami szabályozás esetén is kerülni kell a büntetőjogi jellegű szankciók használatát,¹⁷¹ hiszen ezek a dermesztő hatás (chilling effect¹⁷²) növeléséhez jelentősen hozzájárulnak.¹⁷³ A digitális írástudás növelése a több forrásból való információszerezést is elősegíti.¹⁷⁴
- E. A médiaműveltség általános növelése, amivel a kritikus gondolkodásra való képesség növelhető az online tartalmak esetében is, ezzel pedig hozzájárulva ellenállóképesebb demokráciák működtetéséhez.¹⁷⁵
- F. A politikai polarizációra való szándék tudatos csökkentése a politikai szereplők részéről.
- G. Az újságíróképzések fejlesztése a képzési kurikulum kiegészítésével az álhírek vonatkozásában.¹⁷⁶
- H. Az online platformoknak is mindent meg kell tenniük a problematikus tartalom helyes felismerése és eltávolítása érdekében. Erre jó példa, hogy a Facebook Oversight Board-jának fake news-zal és dezinformációval kapcsolatos ügyében¹⁷⁷ való döntés következtében 2023 áprilisában szakpolitikai tanácsadói vélemény is kiadásra került, amelyben kimondták, hogy a Facebook-nak "továbbra is el kell távolítania a Covid-19

¹⁷⁰ House of Commons Digital, Culture, Media and Sport Committee: Disinformation and 'fake news': Final Report. HC 1791, 2019. február 18., 89. o.

¹⁷¹ Gabriella Lim és Samantha Bradshaw 105 ország fake news-zal kapcsolatos jogi szabályozását elemezve arra jutottak, hogy egyre gyakoribbak a növekvő pénzbírságok, és nem ritka a börtönbüntetés sem. Lim, Gabriella – Bradshaw, Samantha: Chilling Legislation: Tracking the Impact of „Fake News” Laws on Press Freedom Internationally. Washington, DC, 2023, Center for International Media Assistance, 6. o. A nemzetközi jogi megoldásokról lásd még: Vese, Donato: Governing Fake News: The Regulation of Social Media and the Right to Freedom of Expression in the Era of Emergency. European Journal of Risk Regulation, 2022, 13(3). <https://doi.org/10.1017/err.2021.48>

¹⁷² A dermesztő hatás "az a gondolat vagy elmélet, hogy a törvények, rendeletek vagy az állami megfigyelés visszatarthatja az embereket alapvető jogaik gyakorlásától vagy attól, hogy legális tevékenységet folytassanak az interneten". Penney, Jonathon W.: Internet surveillance, regulation, and chilling effects online: a comparative case study. Internet Policy Review, 6(2). <https://doi.org/10.14763/2017.2.692>

¹⁷³ Pech, Laurent: The Concept of Chilling Effect. Its untapped potential to better protect democracy, the rule of law, and fundamental rights in the EU. Brussels, 2021, Open Society European Policy Institute.

¹⁷⁴ Çakır-Somlyai Özge: Dezinformáció és demokrácia – A jelenlegi helyzet és a jövőbeli lehetőségek vizsgálata. In: Çakır-Somlyai Özge (szerk.): A dezinformáció jelensége. Budapest, 2023, Mérték Médiaelemző Műhely, 113. o.

¹⁷⁵ Például a 2020-ban elfogadott Digitális oktatási cselekvési terv (2021-2027), amelynek célja, hogy támogassa a tagállamok oktatási és képzési rendszereinek a digitális korhoz való hozzáigazítását. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a digitális oktatási cselekvési tervről. COM(2018) 22 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM%3A2018%3A22%3AFIN>, 10. o.

¹⁷⁶ Kiváló kézikönyvként lásd: UNESCO: Journalism, 'Fake News' and Disinformation. A Handbook for Journalism Education and Training. Paris, 2018, UNESCO.

¹⁷⁷ 2021-008-FB-FBR, <https://www.oversightboard.com/decision/FB-B6NGYREK>

világjárvánnyal kapcsolatos téves információkat, amelyek valószínűleg közvetlenül hozzájárulnak az azonnali és jelentős fizikai sérülés kockázatához.”¹⁷⁸

- I. Független tényellenőrző hálózatok és oldalak létrehozása, működésük támogatása.¹⁷⁹
Ezen hálózatok létrehozása és működtetése – egyes európai államokban – akár állami kötelezettségként is elképzelhető lenne.
- J. A megbízhatónak tekintett tartalmak független szervezetek általi megjelölésének rendszere a DSA megbízható bejelentői jogállásához hasonlatosan.
- K. Az átláthatóság növelése a tartalmak tekintetében, nem csupán a benne foglalt információk, hanem az adott tartalom „forrása, előállítása, szponzorálása, terjesztése és célzottsága tekintetében”¹⁸⁰ is.
- L. A különféle botok használata tekintetében annak egyértelművé tétele, hogy milyen szándékkal történik a felhasználás.¹⁸¹
- M. A mesterséges intelligencia által vezérelt ajánlási és terjesztési algoritmusok jobb megismerhetősége a DSA szabályozási megoldásához hasonlóan.¹⁸²
- N. Ajánlások megfogalmazása a médiatermékek számára, amelyben az információk igazságtartalmának fontosságára hívják fel a figyelmüket.
- O. Tudatosító kampányok lefolytatása mind az állam, mind a civil szervezetek, mind a média részéről,¹⁸³ amelyek arra világíthatnak rá, hogy milyen (szöveges és képi) tartalmakba érdemes nagyobb bizodalmat helyezni. Ezeket már az alapfokú iskolai képzésbe is érdemes lenne beépíteni, hiszen már ott kellene megtanítani az álhírek azonosítását.¹⁸⁴ Bár Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája 2016 óta vállalt célként nevesíti a felnövekvő generációk felkészítését arra, hogy “felelősen és tudatosan éljenek a technológia adta lehetőségekkel”,¹⁸⁵ a 2020-as Nemzeti

¹⁷⁸ PAO-2022-01, <https://oversightboard.com/decision/PAO-SABU4P2S/>

¹⁷⁹ Kiemelendő ugyanakkor, hogy a tényellenőrzés bizonyosan nem egy mindent megoldó csodafegyver, hiszen “a tényellenőrzés mechanizmusait is rengeteg kritika éri. A progresszív oldalról az, hogy nem eléggé hatékony, a konzervatív oldalról meg az, hogy valójában csak a balos véleményuniverzumnak nem megfelelő tartalmak megbélyegzéséről van szó.” Zódi Zsolt: Platformjog. Budapest, 2023, Ludovika Egyetemi Kiadó, 83. o.

¹⁸⁰ COM(2018) 236 final, 3.; de Cock Buning, 2018, 22. o.

¹⁸¹ Kovács Andrea: A közösségi média botok lehetséges csoportosítási szempontjai, mint a jövőbeli szabályozás alapja. Themis, 2023, 21(2).

¹⁸² DSA, 40. cikk.

¹⁸³ Például: #SaferInternet4EU kampány, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/saferinternet4eu-campaign>

¹⁸⁴ Veszelszki Ágnes: Az álhírek extra- és intralingvális jellemzői. Századvég, 2017, 84(2), 52. o.

¹⁸⁵ 1488/2016. (IX. 2.) Korm. határozat a Gyermekvédelmi Biztonságos Internetszolgáltatás megteremtéséről, a tudatos és értéktéremtő internethasználatról és Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16H1488.KOR&txtreferer=00>

Alaptantervben¹⁸⁶ a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy csak a 12. évfolyamos tanulók számára vált kötelezően választandóvá.

- P. A problémásnak tekintett tartalmakkal szembeni felhasználói jogok és lehetőségek jelentős bővítése.¹⁸⁷ E pont kapcsán érdemes említeni a jelentési lehetőségeket, a nagy cégek visszajelzési kötelezettségeinek bevezetését, a moderálási gyakorlatok egységesítését vagy a jogorvoslati lehetőségeket.
- Q. Esettanulmányok készítése, amelyek lépésről-lépésre magyarázzák el, hogy milyen apróbb (vagy nagyobb) jelekből lehet észrevenni egy hír esetében, hogy hamis. A Central Washington University könyvtárának útmutatója¹⁸⁸ az alábbi négy lépést javasolja erre:
- meg kell nézni tényellenőrző oldalakon,¹⁸⁹ hogy nem derült-e már ki a hír kapcsán, hogy hamis,
 - vissza kell fejteni az eredeti forrást: ha kiderül, hogy a források ugyanahhoz a személyhez vagy szervezethez köthetők, és csak az többszínűség látszatát kívánják kelteni, érdemes gyanakodni,
 - meg kell nézni a hírt közlő oldalak impresszumait: ennek hiánya is árulkodó jel lehet,
 - meg kell vizsgálni a hírt közlő személy egyéb fiókjait és oldalait is: nem csupán arról van szó, hogy a reklámok eladásáért kattintást kíván generálni?
- R. A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex alapjelentéseinek és jelentéseinek szisztematikus feldolgozása és elemzése.
- S. Az online óriásplatformok és a nagyon népszerű online keresőprogramok DSA alapján történő éves rendszerszintű kockázati jelentéseinek szisztematikus feldolgozása és elemzése.

¹⁸⁶ A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>

¹⁸⁷ Cabrera Blázquez, Francisco Javier et al.: User empowerment against disinformation online. Strasbourg, 2022, European Audiovisual Observatory.

¹⁸⁸ <https://libguides.lib.cwu.edu/c.php?g=625394&p=4391900> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁸⁹ Ilyen oldal lehet például a Snopes (<https://www.snopes.com>), a FactCheck (<https://www.factcheck.org>), a Reporters' LAB (<https://reporterslab.org/fact-checking>), AFP Fact Check (<https://factcheck.afp.com>) vagy a Fact Checker (<https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker>). A Nemzetközi Tényellenőrző Hálózatnak (International Fact-Checking Network, <https://www.ifcncodeofprinciples.poynter.org>) 118 elfogadott tagja van, akik elkötelezték magukat a közös célok érdekében és aláírták a szervezet elvi nyilatkozatát. Magyarországról csak a lakmusz.hu tagja a szervezetnek (<https://www.ifcncodeofprinciples.poynter.org/signatories>).

7. Összegzés, avagy a demokratikus paradoxon

Jól látható, hogy abban a tartalommenyiségi káoszban, amelyben 2023-ban az életünk zajlik, könnyű és egyszerű válaszok nem adhatók. A különféle szereplők eltérő, ám sokszor azonos fókuszú megoldásokkal kísérleteznek, hiszen egyre inkább érzi minden felelős politikus és állampolgár, hogy mindez könnyen a „körmünkre éghet”.

Romain Badouard 2020-as szavait felhasználva kiemelhető, hogy „sok szempontból a véleménynyilvánítás szabadságának aranykorát éljük, mivel soha nem volt még ilyen könnyű nyilvánosságra hozni egy gondolatot, és azt lehető legtöbb emberhez eljuttatni.”¹⁹⁰ A másik oldalról ugyanakkor még sosem volt ilyen egyszerű technikailag a lehető legtöbb emberhez eljuttatni hamis, megtévesztő, ártó szándékú gondolatokat és tartalmakat. A technológia egyik oldalról áldás, másik oldalról átok. „A fake news paradox valósága, hogy egyszerre a demokratikus működés velejárója, mégis mélységesen antidemokratikus.”¹⁹¹ Hogyan lehet mégis e demokratikus paradoxont kezelni? A fenti – holisztikus megközelítésű – javaslatok komplex használata könnyű és végleges megoldást talán nem kínál, de hozzájárulhat a kérdés mederben tartásához.

Az bizonyosnak tűnik, hogy a három főszereplő egyike sem lesz képes a helyzetet egyedül kezelni. Sem az államok – bár a szándék egyre erősebben jelenik meg a részükről¹⁹² – , sem a techcégek, sem pedig a civil szféra, az egyetemi szféra vagy a felhasználók. Hiába az erős politikai nyilatkozatok egyre növekvő használata, a madár nem biztos, hogy pusztán egy jogszabálytól az európai szabályok szerint fog repülni.

¹⁹⁰ Badouard, Romain: Les nouvelles lois du web. Modération et censure. Paris, 2020, Le Seuil, 11. o.

¹⁹¹ Anstead, 2021, 8. o.

¹⁹² Vö. „törvényekre van szükségünk, nem platform-irányelvekre”. N/A: Social media and democracy: we need laws, not platform guidelines. 2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20210204STO97129/social-media-and-democracy-we-need-laws-not-platform-guidelines> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

Thierry Breton
@ThierryBreton

In Europe, the bird will fly by our rules.

#DSA

 Elon Musk   @elonmusk · Oct 28, 2022
the bird is freed

9:52 AM · Oct 28, 2022

15.5K Reposts 7,444 Quotes 142.1K Likes 1,556 Bookmarks

4. ábra: Thierry Breton 2022. október 28-i posztja a Twitter-en¹⁹³

A fake news demokratikus paradoxona egy olyan kérdés, amellyel meg kell tanulnunk együtt élni. „Maradjunk nyugodtak, és menjünk tovább”, fogalmazott összefoglaló írásában Vagelis Papakonstantinou, aki azzal érvel, hogy az elektronikus média is elveszítette újdonságát, majd hitelességét, és ez be fog következni az internetes kommunikációval is.¹⁹⁴ Robert Gorwa kifejezését felhasználva ugyanakkor kijelenthető, hogy a „platformszabályozási háromszög”¹⁹⁵ mindhárom szereplőjének részt kell vennie a folyamatokban, azaz a felek együttműködésre és kooperációra vannak ítélve.¹⁹⁶ Csak remélni lehet, hogy ezt ők maguk is mielőbb realizálják.

¹⁹³ <https://twitter.com/ThierryBreton/status/1585902196864045056> (utolsó letöltés dátuma: 2023. december 14.)

¹⁹⁴ Vagelis Papakonstantinou: Should we be afraid of Fake News? In: Terzis, Georgios – Kloza, Dariusz – Kuźelewska, Elżbieta – Trottier, Daniel (szerk.): Disinformation and Digital Media as a Challenge for Democracy. Cambridge, 2021, Intersentia, 9. o. <https://doi.org/10.1017/9781839700422.003>

¹⁹⁵ Gorwa, Robert: The platform governance triangle: conceptualising the informal regulation of online content. Internet Policy Review, 2019, 8(2). <https://doi.org/10.14763/2019.2.1407>

¹⁹⁶ FOM.GAL/3/17, 5. o.; de Cock Buning, 2018, 31. o.

8. Irodalom- és jogszabályjegyzék

1488/2016. (IX. 2.) Korm. határozat a Gyermek Számára Biztonságos Internetszolgáltatás megteremtéséről, a tudatos és értékteremtő internethasználatról és Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájáról

2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról

2021-008-FB-FBR

A Bizottság iránymutatása a dezinformáció visszaszorítását célzó gyakorlati kódex megerősítéséhez. COM(2021) 262 final

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai megközelítés az online félretájékoztatók kezelésére. COM(2018) 236 final

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési tervről. COM(2020) 790 final

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a digitális oktatási cselekvési tervről. COM(2018) 22 final

A dezinformáció visszaszorítását célzó uniós gyakorlati kódex

A dezinformáció visszaszorítását szolgáló megerősített gyakorlati kódex

A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról

Aczél Petra: Az álhír. Kommentár a jelenség értelmezéséhez. Századvég, 2017, 30(2)

Aïmeur, Esma – Amri, Sabrine – Brassard, Gilles: Fake news, disinformation and misinformation in social media: a review. Social Network Analysis and Mining, 2023, 13(1)

Altay, Sacha – Berriche, Manon – Acerbi, Alberto: Misinformation on Misinformation: Conceptual and Methodological Challenges. Social Media + Society, 2023, 9(1)

Anstead, Nick: Fake news. What should we know and what should we do about...? Los Angeles - London, 2021, SAGE

Aro, Jessikka: Putyin trolljai. Budapest, 2022, Corvina Kiadó Kft.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete (2021. április 29.) az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről, PE/19/2021/INIT, HL L 172, 2021.5.17.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, DSA), PE/30/2022/REV/1, HL L 277., 2022.10.27.

Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv), Hivatalos Lap L 178, 2000.7.17.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 202., 2016.6.7.

Baade, Björnstjern: Fake News and International Law. European Journal of International Law, 2019, 29(4)

Badouard, Romain: Les nouvelles lois du web. Modération et censure. Paris, 2020, Le Seuil

Bajomi-Lázár Péter: Manipulál-e a média? Médiakutató, 2017, 18(4)

Barata, Joan: The Digital Services Act and Its Impact on the Right to Freedom of Expression: Special Focus on Risk Mitigation Obligations. Plataforma en Defensa de la Libertad de Información, 2021. június 22.

Barbier, Frédéric: Histoire du livre. Paris, 2012, Armand Colin (Collection U)

Bertha László: Orbán Viktor az Indexnek: fakenews-gyárnak nem nyilatkozom. 888.hu, 2018. május 27.

Bleakley, Paul: Panic, pizza and mainstreamin the alt-right: A social media analysis of Pizzagate and the rise of the QAnon conspiracy. Current Sociology, 2023, 71(3)

Broughton Micova, Sally: What is the harm in size? Very large online platforms in the Digital Services Act. Brussels, 2021, Centre on Regulation in Europe

Cabrera Blázquez, Francisco Javier et al.: User empowerment against disinformation online. Strasbourg, 2022, European Audiovisual Observatory

Çakır-Somlyai Özge: Dezinformáció és demokrácia – A jelenlegi helyzet és a jövőbeli lehetőségek vizsgálata. In: Çakır-Somlyai Özge (szerk.): A dezinformáció jelensége. Budapest, 2023, Mérték Médiaelemző Műhely

Cantril, Hadley: The Invasion from Mars. Princeton, 1940, Princeton University Press

Carter, Thomas F.: The Invention of Printing in China and Its Spread Westward. New York, 1955, Columbia University Press

Cengiz and Others v. Turkey App nos 48226/10 and 14027/11 (ECtHR, 1 December 2015)

Colliver, Chloe: Cracking the Code: An Evaluation of the EU Code of Practice on Disinformation. 2019, Institute for Strategic Dialogue

Conger, Kate: So What Do We Call Twitter Now Anyway? The New York Times, 2023. augusztus 3.

Czarnecka, Maja: Polish Election Campaign 'Drowning In Disinformation'. Barron's, 2023. október 10.

de Cock Buning, Madeleine: A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation. Brussels, 2018, European Union

de Witte, Bruno: Legal Instruments and Law-Making in the Lisbon Treaty. In Griller, Stefan – Ziller, Jacques (szerk.): The Lisbon Treaty. Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft für Europaforschung (ECSA Austria) / European Community Studies Association of Austria Publication Series, 11, Vienna, 2008, Springer

Delfi AS v. Estonia App no. 64569/09 (ECtHR, 16 June 2015)

EAVI: Infographic: Beyond Fake News – 10 Types of Misleading News – Seventeen Languages. eavi.eu, 2017. július 7.

Eco, Umberto: Sette anni di desiderio. Milano, 1983, Bompiani

Fábián Tamás – Lengyel-Szabó Péter: Újabb örült fake news-percek Szánthó Miklóssal. 2023. július 20.

Farkas Ádám – Kelemen Roland: A közösségimédia-platfomok és a hibrid konfliktusok kapcsolata. In *Medias Res*, 2022, 11(1)

Flood, Alison: Fake news is 'very real' word of the year for 2017. *The Guardian*, 2017. november 2.

Fülöp Zsófia: „A hamis profilok nem valós személyeket képviselnek, nincsenek jogaik”. *lakmusz.hu*, 2023. október 2.

Gelfert, Axel: Fake News: A Definition. *Informal Logic*, 2018, 38(1)

George, Jordana – Gerhart, Natalie – Torres, Russell: Uncovering the Truth about Fake News: A Research Model Grounded in Multi-Disciplinary Literature. *Journal of Management Information Systems*, 2021, 38(4)

Gerbina, T.V.: Science Disinformation: On the Problem of Fake News. *Scientific and Technical Information Processing*, 2021, 48(4)

Gorwa, Robert: The platform governance triangle: conceptualising the informal regulation of online content. *Internet Policy Review*, 2019, 8(2)

Gosztonyi Gergely: Being honest with people? The state of freedom of expression and censorship in Central and Eastern Europe during the Covid-19 pandemic. In: Gosztonyi Gergely – Elena, Lazar (szerk.): *Media Regulation During the Covid-19 Pandemic*. Cambridge, 2023, Ethics International

Gosztonyi Gergely: Cenzúra Arisztotelésztől a Facebookig. A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása. Budapest, 2022, Gondolat Kiadó

Heather C. – Waismel-Manor, Israel: The Macedonian Fake News Industry and the 2016 US Election. *Political Science & Politics*, 2021, 54(1)

Heikkinen, Daan: An analysis of fake news and its effects on the economy and society. *The Cyber News, Research, and Commentary Journal*, 2021, 1(2)

Hendricks, Vincent F. – Vestergaard, Mads: *Reality Lost. Markets of Attention, Misinformation and Manipulation*. Cham, 2019, Springer Nature Switzerland AG

High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Report for the European Commission. Luxembourg, 2018, European Union

House of Commons Digital, Culture, Media and Sport Committee: Disinformation and 'fake news': Final Report. HC 1791, 2019. február 18.

Javaslat az Európai Parlament és a tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról, 2020/0361(COD), COM(2020) 825 final, Indoklás, 1.

Képešy Imre: The Case of Eszter Solymosi from Tiszaeszlár: The Notorious Blood Libel Trial through the Eyes of Gyula Krúdy. In: Amorosi, Virginia – Minale, Valerio Massimo (szerk.): History of law and other humanities: views of the legal world across the time. Madrid, 2019, Universidad Carlos III de Madrid

Kovács Andrea: A közösségi média botok lehetséges csoportosítási szempontjai, mint a jövőbeli szabályozás alapja. Themis, 2023, 21(2)

Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A dezinformáció elleni cselekvési terv. JOIN(2018) 36 final

Kuczerawy, Aleksandra: Fighting Online Disinformation: Did the EU Code of Practice Forget about Freedom of Expression? In: Terzis, Georgios – Kloza, Dariusz – Kuźelewska, Elżbieta – Trottier, Daniel (szerk.): Disinformation and Digital Media as a Challenge for Democracy. Cambridge, 2021, Intersentia

Kuczerawy, Aleksandra: Intermediary Liability and Freedom of Expression in the EU: from Concepts to Safeguards. Cambridge, 2018, Intersentia

Kupe, Tawana: Why science matters so much in the era of fake news and fallacies. The Conversation, 2019. március 18.

Lakmusz: Ezeket a szavakat használd, ha pontosabban akarsz a „fake news”-nál. lakmusz.hu, 2022. január 11.

Láncos Petra Lea: Az elfeledtetéshez való jog és az extraterritorialitás kérdései. In Medias Res, 2017, 6(2); Jóri András (szerk.): A GDPR magyarázata. Budapest, 2018, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Lazer, David et al.: The Science of fake news. Addressing fake news requires a multidisciplinary effort. Science, 2018, 359(6380)

Lendvai Gergely Ferenc: Deepfake a szólásszabadság tükrében: Reflexiók a jog perspektívájából. In: Aczél Petra – Veszelszki Ágnes (szerk.): Deepfake. A valótlan valóság. Budapest, 2023, Gondolat Kiadó

Lilleker, Darren G.: Evidence to the Culture, Media and Sport Committee 'Fake news' inquiry presented by the Faculty for Media & Communication. Bournemouth University, 2017

Lim, Gabriella – Bradshaw, Samantha: Chilling Legislation: Tracking the Impact of „Fake News” Laws on Press Freedom Internationally. Washington, DC, 2023, Center for International Media Assistance

Livingstone, Sonia: Tackling the Information Crisis. A Policy Framework for Media System Resilience. London, 2018, LSE Truth, Trust & Technology Commission

Lomas, Natasha: Elon Musk takes Twitter out of the EU's Disinformation Code of Practice. TechCrunch, 2023. május 27.

Marinov Iván: Mekkora pánikot okozott Orson Welles rádiójátéka? UrbanLegends, 2014. december 10.

Marsden, Christopher T.: Internet Co-Regulation: European Law, Regulatory Governance and Legitimacy in Cyberspace. Cambridge, 2011, Cambridge University Press

Mester Béla: A cenzúra és az elmék fölötti uralom. Világosság, 2003, 44(5-6)

N/A: Az online platformok felügyelete: a hazai digitális szolgáltatási koordinátor feladatai. onlineplatformok.hu, 2023. július 13.

N/A: Code of Practice on Disinformation: new reports available in the Transparency Centre. 2023. szeptember 26.

N/A: Signatories of the Code of Practice on Disinformation deliver their first baseline reports in the Transparency Centre. 2023. február 9.

N/A: Social media and democracy: we need laws, not platform guidelines. 2021

N/A: The economic cost of bad actors on the internet. Baltimore, 2019, University of Baltimore – CHEQ

N/A: The Real Story of 'Fake News'. Merriam-Webster, 2017. március 13.

N/A: Újabb elképesztő hírhamisítással bukott le a régi indexesek blogja, a Telex. 2022. augusztus 11.

Olan, Femi et al.: Fake news on Social Media: the Impact on Society. Information Systems Frontiers, 2022, 24(3)

Oster, Jan: Media Freedom as a Fundamental Right. Cambridge, 2015, Cambridge University Press

PAO-2022-01

Pech, Laurent: The Concept of Chilling Effect. Its untapped potential to better protect democracy, the rule of law, and fundamental rights in the EU. Brussels, 2021, Open Society European Policy Institute

Penney, Jonathon W.: Internet surveillance, regulation, and chilling effects online: a comparative case study. Internet Policy Review, 6(2)

Polyák Gábor: Szabad-e hazudni? Véleményszabadság és dezinformáció. In: Çakır-Somlyai Özge (szerk.): A dezinformáció jelensége. Budapest, 2023, Mérték Médiaelemző Műhely

Posetti, Julie – Matthews, Alice: A short guide to the history of 'fake news' and disinformation. Washington, 2018, International Center for Journalists

Reynolds, Matt: The strange story of Section 230, the obscure law that created our flawed, broken internet. Wired, 2019. március 24.

Ricker Schulte, Stephanie – Pickard, Victor: Fixing Fake News: Self-Regulation and Technological Solutionism. In: Zimdars, Melissa – Kembrew McLeod (szerk.): Fake News. Understanding Media and Misinformation in the Digital Age. Cambridge, 2020, The MIT Press

Schudson, Michael: What Does "Trust in the Media" Mean? Daedalus, 2022, 151(4)

Sky News: I'd like to welcome the fake news media. 2022. november 9.

Soares, Isa: The fake news machine: Inside a town gearing up for 2020. CNN, 2017. szeptember 12.

Soll, Jacob: The Long and Brutal History of Fake News. Politico, 2016. december 18.

The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of

the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information: Twentieth anniversary joint declaration: challenges to freedom of expression in the next decade. FOM.GAL/3/17, 2017

The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information: Twentieth anniversary joint declaration: challenges to freedom of expression in the next decade. 2019

Totth Benedek: Így adott szabad utat a dezinformációnak Elon Musk. lakmusz.hu, 2023. november 20.

Török Bernát: Platforms and Fundamental Rights. Hungarian Conservative, 2021, 1(2)

Uberti, David: The real history of fake news. Columbia Journalism Review, 2016. december 15.

UNESCO: During this coronavirus pandemic, 'fake news' is putting lives at risk. UN, 2020. április 13.

UNESCO: Journalism, 'Fake News' and Disinformation. A Handbook for Journalism Education and Training. Paris, 2018, UNESCO

Universitet Leiden: As old as the road to Rome: 'Fake news was already to be found in ancient times'. Universitet Leiden, 2023. augusztus 21.

University of Manchester: New evidence shows might of Pharaoh Ramses is fake news. University of Manchester, 2018. január 29.

Vagelis Papakonstantinou: Should we be afraid of Fake News? In: Terzis, Georgios – Kloza, Dariusz – Kuźelewska, Elżbieta – Trottier, Daniel (szerk.): Disinformation and Digital Media as a Challenge for Democracy. Cambridge, 2021, Intersentia

van der Linden, Sander: Foolproof. Why Misinformation Infects Our Minds and How to Build Immunity. New York, 2023, Norton, W. W. & Company, Inc.

Van Gordon, William: True or false? How much is fake news influencing our lives? University of Derby Magazine, 2021, 12(1)

Vandystadt, Nathalie: Fellépés az online félretájékoztatással szemben: a Bizottság egy az Unió egészére kiterjedő gyakorlati kódexet javasol. 2018. április 26.

Verstraete, Mark – Bambauer, Jane R. – Bambauer, Derek E.: Identifying and countering fake news. *Hastings Law Journal*, 2022, 73(3)

Vese, Donato: Governing Fake News: The Regulation of Social Media and the Right to Freedom of Expression in the Era of Emergency. *European Journal of Risk Regulation*, 2022, 13(3)

Veszelszki Ágnes: Az álhírek extra- és intralingvális jellemzői. *Századvég*, 2017, 84(2)

Vosoughi, Soroush – Roy, Deb – Aral, Sinan: The spread of true and false news online. *Science*, 2018, 359(6380)

Wardle, Claire – Derakhshan, Hossein: Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. DGI(2017)09, Strasbourg, 2017, Council of Europe

Wardle, Claire: 6 types of misinformation circulated this election season. *Columbia Journalism Review*, 2016. november 18.

Watson, Carol A.: Information Literacy in a Fake/False News World: An Overview of the Characteristics of Fake News and its Historical Development. *International Journal of Legal Information*, 2018, 46(2)

Wile, Rob: A timeline of Elon Musk's takeover of Twitter. *NBC News*, 2022. november 17.

Yar, Lucia – Hendrych, Lukáš – Strzałkowski, Michał – Szicherle, Patrik: Visegrad Four want to distinguish between 'illegal' and 'harmful' content in Digital Services Act. *Euractiv*, 2020. november 2.

Zódi Zsolt: *Platformjog*. Budapest, 2023, Ludovika Egyetemi Kiadó